

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

2|2019

Ivan Pop: Sto let od jedinečného rozhodnutí Rusínů | Uplynulý rok v SPPR – bilance našich aktivit | Kde stála v Rachově socha TGM? | Představili jsme knihu Československý svět v Karpatech a film V osidlech velmocí | Jak se vařilo pivo v Podhorjanech a vyráběly zápalky v Činadijovu | Odešel jeden z posledních bojovníků od Sokolova a Dukly

Na cesty

Jeden čtenář se nás zeptal, jaké aktuální cestovní průvodce bychom mu doporučili pro turistickou cestu na Podkarpatskou Rus, kam se letos chystá. Poohlédli jsme se po vhodných knížkách a s příjemným překvapením si uvědomili, že jich je poměrně dost. Průvodců přibýlo. Ještě před šesti sedmi lety byl nedostatek vhodných, hlavně aktuálních titulů, objevovaly se spíš pěkné obrazové publikace (Dana Kyndrová, Jiří Havel). Ale ty nám na cestách moc nepomůžou. Pamatuji se, že jsem kamarádům půjčovala průvodce vydané za první republiky, zděděné po rodičích a odkazovala je na informace z internetu.

Ale v posledních letech vyšlo spolehlivých, a hlavně aktuálních bedekrů hned několik. Například zcela nedávno praktická příručka Petra Stavinohy a Martina Mítáše *Podkarpatská Rus - Verchovina, nejkrásnější trasy na západě Ukrajiny*, která nabízí 25 turistických tras. Má kapesní formát. Nebo průvodce Otakara Brandýse a kol. *Ukrajinské Karpaty, Zakarpatská Ukrajina, Poloniny*. K obsáhlým, velmi seriózně zpracovaným publikacím patří *Zakarpátí Oleny Krušynské*, (psali jsme o ní předloni, v době, kdy vyšla), která má jedinou nevýhodu: do batohu je příliš objemná. Ale určitě stojí za to se s ní důkladně seznámit, protože obsahuje cenné historické údaje, rozsáhlé „portréty“ podkarpatských měst, obcí a pamětihodností, mapy, aktuální informace důležité (nejen) pro turisty, i například takové zajímavosti, jako je přehled rusínských dřevěných kostelíků přestěhovaných z Podkarpatska na území Česka.

Originálním a svérázným průvodcem, byť bychom možná měli toto označení dát do uvozovek, je také knižní novinka – publikace Vladimíra Kušeka *Československý svět v Karpatech* pojednávající o historii podkarpatských měst a významných obcí a o podílu Československé republiky na jejich rozvoji.

Výše uvedené knihy ani další by v našem tržním prostředí určitě nevyšly, kdyby po nich nebyla poptávka, pokud by si je čtenáři nežádali. Což signalizuje, že turistický zájem o Podkarpatskou Rus roste. Jak z toho nemít radost?

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Tomáš Pilát

Paní Sonja Kopecká (uprostřed) na naší členské schůzi vyprávěla o svém podkarpatském mládí. Vlevo na snímku paní Marie Donátová, vpravo předseda SPPR Jan Čopík.

Vladimír Kušek oživuje historickou paměť

Československý svět v Karpatech je záslužná, výpravná a přitom strhující kniha. Věnuje se městům a městečkům Podkarpatské Rusi za první republiky, jejich rozvoji v onom šťastném, svobodném dvacetiletí, kdy tenhle kraj rostl jak ekonomicky, tak po stránce vzdělanosti i kultury. Přináší ohromné množství zajímavých čísel, ale taky lidské příběhy. Představuje lidi, především Čechy a Slováky, kterým se tahle země stala domovem a na oplátku jí dali všanc své vědomosti a schopnosti. Bohužel, jak víme, léta 1938 a 1939 jejich snažení zhatila. Velké dějiny zase jednoduše po čase Podkarpatskou Rus převálcovaly, aniž by se kdo Rusínů ptal, co vlastně chtějí. Po Československu, Čechách a Slovácích tu ale dodnes zůstalo množství památek. Současně ti Rusíni, kteří společný stát pamatují, do dnešních dnů s vděčností vzpomínají...

Vaše kniha popisuje, jak to všechno začínalo a postupně vzkvétalo. Jak si Podkarpatská Rus a historické země vzájemně pomáhaly, doplňovaly se, prostě jaká to byla symbióza. Na titulní straně je název uveden dvojjazyčně, slovensky a rusínsky;

jazyků, které se v knize vyskytnou, je ale víc.

Knihy má dohromady třicet osm kapitol. Většina z nich je v češtině a pár ve slovenštině a v rusínštině. Čeština převládá hlavně proto, že původně můj cyklus vycházel z časopise Podkarpatská Rus, v periodiku české Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Primárně tedy byly kapitoly týkající se jednotlivých měst, městeček a různých oblastí, orientované na českého čtenáře.

Dá se vaše knihy chápat i tak trochu jako historický cestopis po Podkarpatské Rusi? Ta místa, o kterých píšete, dodnes existují, dají se navštívit. Tedy – alespoň většina z nich.

Ano. Je to současně cestopis a zároveň jakási encyklopedie. Chtěli jsme ukázat a přiblížit život Podkarpatské Rusi za první Československé republiky nejen z oficiálních tiskovin, tiskových prohlášení a zpráv, ale taky jako reálný život, který tam obyvatelé žili, s radostmi i starostmi, píšeme, jak se rozvíjela jednotlivá města, jak se rozvíjela kultura, jak rostlo vzdělávání, jak rostla ekonomika. Na to jsme se zaměřili primárně. Samozřejmě se zřeteltem na první republiku.

Pokračování na straně 3

Historie slovem i obrazem

Letošní jaro jsme v SPQR uvítali prezentací knihy Vladimíra Kušteka *Československý svět v Karpatech* a dokumentárního filmu Igora Siváka *V osidlech velmocí*. Termín akce symbolicky připadl na datum narození TGM, 7. březen. Do pražského Domě národnostních menšin přišel autor knihy a producent snímku Janko Lipinský.

Naši čtenáři patrně vědí, že Kuštekovy publikace je upraveným a doplněným souborem historických statí publikovaných v minulých letech v našem časopise v pravidelné rubrice *Historie podkarpatských měst*. Autor pečlivě shromažďoval prameny a literaturu, články z dobových periodik, paměti, rukopisné dokumenty, archivní fotografie, plakáty, pohlednice, etikety a nálepky i vyprávění pamětníků. Československý svět v Karpatech má kvalitní grafickou úpravu.

Sivákův snímek *V osidlech velmocí* produkoval Janko Lipinský (Spolek rusínské inteligence). Na úsporné ploše 37 minut líčí významné kapitoly moderních dějin podkarpatského regionu. Vypravěči a komentátoři dějin a archivních filmových i fotografických záběrů jsou historici - bratři Ivan a Dimitrij Popovi. Ivan Pop žijící v České republice je znám svými historiografickými publikacemi, jeho bratr, rovněž renomovaný historik, se věnuje v původní vlasti podobným tématům jako Ivan Pop zde u nás. O dokument projevil zájem Česká i Slovenská televize. Česká televize pořídila na březnové prezentaci rozhovory s oběma protagonisty.

ap

Foto Jiří Havel

Vlado Kuštek a Jan Lipinský předstávají novou knihu a filmový dokument. Program moderoval Tomáš Pilát

Podkarpatská Rus – můj domov

O malíři Juriji Firjakovi jsme psali už v minulém čísle, kdy se připravovala výstava jeho olejomalb v galerii Domu národnostních menšin. Vernisáž se uskutečnila 15. května. Měla hojnou návštěvnost a báječnou, opravdově rusínskou atmosféru. Vystoupil

na ní Skejušan, několik rusínských písniček zazpíval i Kantar. Publikum se spontánně přidávalo. O tvorbě vystavujícího krátce pohovořil malíř a sochař Filip Kudrnáč, několik vět přidal i sám výtvarník, rodák z Kobylecké Poljany. V krátké řeči hovořil o svém

vztahu k Podkarpatsku, které je pro jeho tvorbu nejdůležitější inspirací. Padesátka olejů, většinou s podkarpatskými krajinnými náměty, byla k vidění v galerii DNM do konce května.

red.

Malíř Jurij Firjak, Skejušan při vystoupení, spokojené publikum na vernisáži.

Foto Jiří Havel

Knížka jako rusínská vyšívanka

V závěru letošního roku vyjde knižní prvotina Barbory Zavadilové s názvem *Má rusínská vyšívanka*. Pod vlivem vyprávění své babičky, která pochází z Podkarpatské Rusi a už od poloviny minulého století žije v Čechách, se mladá autorka vydala na tři letní měsíce poznávat zemi, v níž se babička narodila a v níž jsou tedy i její vlastní kořeny.

Ze zápisků z cesty vznikl poutavý rukopis ve dvou rovinách: svět z babiččina někdejšího vyprávění autorka konfrontuje s dnešní situací země, která se ještě stále nevymanila z tradic patriarchálních společností, s jejími sociálními nerovnostmi, se snahou mnoha jejích obyvatel odjet vydělávat peníze do zahraničí i s lhostejností většiny k vlastní společnosti a zemi. Barbořiny zápisky odhalují nejen bolesti života tohoto regionu, ale také krásy jeho přírody a kulturních památek. Autorka evokuje nádhernou krajinu, objevuje čtenáři mnohé architektonické památky - lidové stavby, staré kostelíky - , ale neopomíná ani haldy odpadků, všudypřítomnou špínu a nelad. To vše nevnímá jako povrchní turista: oceňuje smysluplné počínání aktivních jedinců a je ochotna sama přidat ruku k dílu, např. při značkování cest v krajině. O knize napsali:

"Svědectví vás vtáhne. Točí se vám hlava z množství zážitků, intenzity života a pestrosti situací a náhod, které na cestách prožívá. Čtivě napsaná prvotina vás zve k návštěvě neprávem opomíjeného regionu.

Učí nás chápat lidi, kteří k nám z Podkarpatské Rusi přišli a dnes žijí mezi námi."

Jolana Matějková, dokumentaristka

"Postřehy a poznatky mladé autorky jsou autentické, až dráždivě drsné, autorka je umí vyjádřit s velkým pochopením a vctěním do osudů lidí, s nimiž se setkává. Troufám si tvrdit, že tak hluboce pravdivý obraz této rozporuplné země zatím ještě nikdo nepodal."

Vítězslava Šrámková, publicistka

Společnost přátel Podkarpatské Rusi na knihu získala grant hl. města Prahy. Nyní probíhá předprodej a sbírka finančních prostředků, která má sloužit k pokrytí zbývajících částí nákladů. Budeme moc vděční, když vznik knihy finančně podpoříte na následující webové stránce: www.startovac.cz/projekty/ma-rusinska-vysivanka

Na této adrese si můžete knihu předem objednat za zvýhodněnou cenu 230 Kč. Můžete si také zakoupit některou z odměn a tím vydání knihy podpořit - například: zarámovanou fotografii podkarpatské přírody, itinerář cesty po Podkarpátí, 4 knihy za cenu 3, vyšívanou košili nebo partnerství projektu. Sběrka probíhá do poloviny srpna. Vydání knihy je plánováno na podzim 2019. Moc si vážíme vaší případné podpory!

red.

Vladimír Kuštek ožívuje historickou paměť

Dokončení ze strany 1

Byl jste na všech místech, o kterých v knize píšete?

Skoro na každém. Jediné místo, které jsem nenavštívil, jsou Rustry, to je město severně od Ust' Čorné, tam jsem se nedostal. Ostatní města jsem si opravdu poctivě oběhl.

Kniha nabízí množství historických, statistických a sociologických údajů, samozřejmě ověřených. Kde všude jste je hledal?

Hlavně v pražských a bratislavských archívech. Čerpal jsem i z dobových novin a časopisů. Hodně mi pomohli samozřejmě taky pamětníci, lidé, kteří ještě první Československou republiku pamatovali. A cennými prameny mi byla i literatura, krásná literatura, poezie, próza. V mé knize je z těchto zdrojů popsáno hodně záležitostí.

Procházel jste i matricy, kroniky, pamětní knihy a listiny jednotlivých míst, měst nebo třeba škol?

Ano, samozřejmě. Podařilo se mi například získat školní kroniky z Velkého Berezného. Popisují události od roku 1921 do roku 1937. Dostala se mi do ruky i vynikající publikace o škole v Činadijovu. Jejím autorem je jeden badatel, který odvedl dobrou práci. Měl jsem k ruce samozřejmě i různé hospodářské ročenky, kroniky jednotlivých gymnázií – z Chustu, Užhorodu, Mukačeva a dalších měst. To jsou vzácné písemnosti, ve kterých najdete spoustu cenných informací, podrobností o tom, jak se v tom kterém městě rozvíjel život.

Důležitou součástí knihy je fotografický doprovod, mnohé fotografie jsou publikované poprvé nebo jsou zveřejněny znovu třeba po sedmdesáti letech. Kde všude jste je hledal?

Tyto zdroje a materiály je možné získat třeba v antikvariátech. Některé mi věnovali veteráni, kteří tu kdysi žili. A čerpal jsem

i z uměleckých publikací, například o malířích jako Čoček, Příhoda nebo Bokšay. Za první republiky vycházely i celé série uměleckých fotografií s reprodukcemi děl významných malířů.

Dají se dodnes najít v českých či slovenských antikvariátech? Předpokládám, že v těch podkarpatských jich bude poskrovnu.

To je pravda, na Podkarpatské Rusi prakticky nejsou, je jich velmi málo. Když v roce 1945 došlo ke změně státu, režimu a státní příslušnosti občanů, tyto věci – tedy památky na Československo, se ve velkém likvidovaly. Nebyl zájem uchovat historickou paměť. Ale podobné památky se dají sehnat třeba na různých českých nebo slovenských internetových portálech, tam jich je dost.

Spolupracoval jste při práci na knize s historiky – ať už československými či ukrajinskými, kontaktoval jste je?

Spíš, než že bych je kontaktoval, jsem sledoval jejich práce, jejich tvorbu. Budu jmenovat: Ivan Pop či Jan Rychlík, to jsou renomovaní autoři s řadou zajímavých knih. Četl jsem i práce podkarpatských historiků, regionální monografie z Perečina, Chustu, Užhorodu, z dalších míst. Tyto záležitosti jsem samozřejmě studoval. Některé z nich jsem jako zdroje využil.

Komu je vaše kniha určena? Určitě nejen těm, kteří Podkarpatskou Rus v rámci Československa pamatují, těch je stále méně a méně.

Knihu jsem koncipoval s jedním hlavním záměrem: aby zájemci z Česka nebo Slovenska, kteří budou chtít navštívit Podkarpatskou Rus, získali základní povědomí o jednotlivých regionech a místech.

Prozradte, prosím, nějaké perličky z vašeho bádání!

Možná se budou čtenáři divit, kolik zajímavostí v souvislosti s naším tématem tahle země nabízí. Na Podkarpatské Rusi byli různí aktivisté; třeba pan Ješátko, rotný 19. pěšího pluku v Mukačevě, ten choval želvy, měl želví farmu. Pan Jirásko byl hoteliérem v Holsiance, tam měl hotel Tajga. A na Užockém průsmyku měl boudu Na Sibiři, to byl bufet především pro turisty. Obdobně v Jasini

na hraničním přechodu nabízel své služby pan Nedoma. Takových lidí, Čechů nebo Slováků, kteří přijali Podkarpatskou Rus za nový domov a pro tuhle zemi pilně pracovali a zanechali tu své stopy, bylo samozřejmě mnohem víc.

Z vaší knihy krásně vyplývají i specifika jednotlivých oblastí Podkarpatské Rusi!

V oblasti Berehova nebo Sereďného byla dobrá vína. V Tjačevě se rodila dobrá jablka. Pozoruhodné jsou samozřejmě i hrady – třeba v Užhorodě, Mukačevě, Královém nad Tisou, v Chustu, Vyškovém nad Tisou... Není jich moc, ale stojí za to. Zájemcům rozhodně doporučuji je navštívit. Chtěl jsem, aby cestovatelé na Podkarpatskou Rus a čtenáři knihy specifika jednotlivých krajů, jednotlivých okresů, znali a procítili.

Podkarpatskou Rus velice silně zasáhla první světová válka. Několikrát tu přešla fronta a dodnes jsou tu na ni památky.

Ano, hlavně v letech 1914 a 1915 probíhaly na tomto území tuhé, kruté boje, velké bitvy, zůstalo tu mnoho mrtvých, padlých vojáků. V severním pohraničí se dodnes zachovaly hřbitovy, kde jsou pochováni. Mnoho lidí, laiků i odborníků, tyto hřbitovy navštěvuje a zkoumá.

Řekli jsme, že vaše kniha se dá chápat i jako historický cestopis. Napadá mě, že může být skvělým doplňkem nedávno vydaného průvodce po Podkarpatské Rusi od Oleny Krušynské. Ty dvě knížky dohromady dají poutavý obrázek o tomhle území. Vaše kniha nás zavede do období mezi lety 1919 a 1938, zmíněný průvodce je současný...

Ano, souhlasím. Paní Krušynská udělala velký kus práce. My ale zkoumáme první republiku. Na některé záležitosti, které ona opomněla, my klademe důraz. Jde třeba o rozvoj vzdělanosti, kultury, rozvoj jednotlivých míst – o tom píšeme my. Paní Krušynská se na tyto věci dívá především z dnešního pohledu.

TOMÁŠ PILÁT

Když se sejdou pamětníci

Členská schůze SPPR 1. 6. měla i letos komorní složení; z technických důvodů jsme ji museli tentokrát posunout až na počátek června, takže možná někteří naši členové už trávili víkend na chalupách či chatách. Nicméně jsme dodrželi stanovený program (viz pozvánka v minulém čísle), vyslechli referát předsedy Jan Čopíka o činnosti organizace v uplynulém období, informaci o hospodaření Dagmar Březinové i revizní zprávu. Kateřina Romaňáková pohovořila o aktivitách souboru Skejušan a tajemnice D. Březinová připomněla, že řada členů neplatí příspěvky, které jsou přítom velmi nízké. Uvědomme si, že jde o hlavní zdroj našich příjmů, z nichž

hradíme větší i drobnější náklady našich akcí. (Výtahy z vystoupení otiskujeme v tomto čísle.)

Také na tomto místě znovu apelujeme na naše členy, aby dodržovali základní povinnosti vyplývající z členství v SPPR. Umožňujete tím, abychom fungovali, připravovali pro vás programy, udržovali webové stránky atd.

Po oficiálních bodech programu jsme poseděli hodinku či dvě na neformální besedě. Vlado Kuštek informoval o své nově vydané knize, Kateřina Romaňáková se zamyslela nad budoucností souboru Skejušan, který příští rok slaví 30. výročí založení. Jeho členové ale stárnou a někteří zvažují, že soubor

by měl ukončit činnost... Doufejme, že si to ještě rozmyslí.

Někteří přítomní zavzpomínali na své dětství na Podkarpatské Rusi; zvláště paní Sonja Kopecká má – nejen vzhledem ke své devadesátce – neuvěřitelně svěží, obdivuhodnou paměť! Vyprávěla mimo jiné o podnikání svých rodičů i o tom, že si od nich ze svého dětství odnesla leccos podnětného. Například: když to bylo u nás možné, založila si v Česku cestovku Catalonia Travel a léta ji úspěšně provozovala. K jejímu vzpomínání se přidali i další. A tak členská beseda skončila příjemnou rozpravou a pamětnickým „okénkem“.

ap

Jak jsme pracovali v uplynulém období

Zpráva předsedy na členské schůzi

Kulturní pořady, výstavy, přednášky

V uplynulém období jsme připravili několik kulturních programů a výstav, na dalších se podíleli. V galerii Domu národnostních menšin se 22. února 2018 uskutečnil křest knihy Rudolfa Štursy *Duše krajiny a lidí - Fotografie z Podkarpatské Rusi*. 31. října 2018 proběhla diskuse u kulatého stolu na téma *Československo a národnostní menšiny: mýty a skutečnost*, kterou připravila Akademie národnostních menšin a organizace v ní sdružené. Společnost zabezpečila přednášku slovenského profesora historie Petra Švorce.

Jan Čopík a Agáta Pilátová vystoupili na semináři národnostních menšin v Národním muzeu 22. listopadu 2018, který pořádaly Magistrát hl. města Prahy a DNM. Jan Čopík hovořil na téma *školství na Podkarpatské Rusi*, Agáta Pilátová se věnovala osudu repatriantů z Podkarpatské Rusi v l. 1938-1947.

Společnost autorsky připravila a spolu s Národní a Slovanskou knihovnou uskutečnila výstavu knih s tematikou Podkarpatské Rusi *Spríznění volbou - Podkarpatské a rusínské inspirace a výzvy v české literatuře*. Proběhla v prostorách Národní knihovny ČR (Klementina) od 1. 11. 2018 do 21. 1. 2019. Kromě vystavených knih zde návštěvníci našli informace o filmech, fotografiích, hudbě či výtvarném umění. Na vernisáži vystoupil kytarový virtuos Štěpán Rak. V rámci výstavy proběhla 3. prosince 2018 na půdě Národní knihovny beseda s fotografkou Danou Kyndrovou.

Při každoroční akci *Pražská muzejní noc* se členové Společnosti v roce 2018 (9. června) podíleli na programu v Domě národnostních menšin. Účastnili jsme se rovněž tradičního *Mezinárodního knižního veletrhu* a literárního festivalu *Svět knihy* (10.-13. května). Ve stánku Domu národnostních menšin Praha byly prezentovány publikace Společnosti, které se tradičně setkávají se značným zájmem návštěvníků. Národní archiv uskutečnil v březnu 2018 konferenci *Čtvrtstoletí spolu. Československo a Podkarpatská Rus*. S příspěvkem na ní vystoupili zástupci Společnosti Agáta Pilátová a Vladimír Kuštek. V listopadu 2018 jsme prezentovali aktivity Společnosti v rámci programu v *literární kavárně Viola* v Prešově.

V roce 2019 se uskutečnilo setkání s autorem knihy *Československý svět v Karpatech* Vladimírem Kuštekem a producentem dokumentu *V osidlech velmocí* Janem Lipinským (7. března), dále výstava děl rusínského malíře Jurije Firjaka (DNM 15. května 2019). Společnost byla i letos zastoupena na veletrhu *Svět knihy* (9. 5. 2019). Aktuálně probíhá výstava *Podkarpatská Rus, země Šuhajova* v Masarykově muzeu v Hodoníně (24. 5. 2019-29. 9. 2019). Společnost a někteří členové Společnosti na ni zapůjčili exponáty (panely z výstavy v Národní knihovně, knihy, výšivky aj.).

Publikační aktivity

Společnost pravidelně vydává časopis Podkarpatská Rus, vychází 4 čísla ročně v počtu 700 kusů. Časopis dostávají všichni členové Společnosti, je také distribuován na akcích pořádaných či spolupořádaných Společností. Výtisky jsou rovněž doručovány spolupracujícím institucím a organizacím (např. Klub T. G. Masaryka v Užhorodě, Muzeum Ivana Olbrachta v Koločavě, oddělení „Karpatika“ Užhorodské národní univerzity apod.).

Redaktoři časopisu Podkarpatská Rus Tomáš Pilát a Agáta Pilátová se podílejí na rozhlasovém magazínu o národnostních menšinách v ČR *Mezi námi* (ČRo Plus). Rusínská tematika je zde zastoupena nejméně jednou měsíčně. V sledovaném období bylo zpracováno a v ČRo Plus odvysíláno cca 15 příspěvků.

Spolupráce v orgánech a organizacích doma i v zahraničí

Členové Společnosti pracují v několika poradních a iniciativních orgánech v ČR: Tajemnice Společnosti Dagmar Březinová v Radě vlády pro národnostní menšiny (orgán Vlády ČR pro otázky národnostních menšin). Člen výkonného výboru Jiří Havel působí ve Výběrové dotační komisi Ministerstva kultury ČR a předseda výkonného výboru Jan Čopík je členem Poradního sboru náměstkyně ministra kultury pro otázky národnostní kultury. Petr Skala pracuje ve Výboru pro národnostní

Foto Tomáš Pilát

Dagmar Březinová a Vladimír Kuštek

menšiny hl. m. Prahy. Společnost je rovněž členem spolku Akademie národnostních menšin, který mj. plní koordinační roli mezi menšinami v ČR. Zástupkyní Společnosti v Akademii je Agáta Pilátová.

SPPR je členem Světového kongresu Rusínů, ve Světové Radě Rusínů působí Jan Čopík. Spolupracujeme rovněž s rusínskými spolky a dalšími institucemi v ČR i v zahraničí, především se spolkem Rusíni.cz - Rusínská iniciativa v ČR. Tradiční je rovněž spolupráce s folklorním souborem Skejušan z Chomutova. V Zakarpatsku spolupracujeme s Klubem T. G. Masaryka, se Společností české kultury v Užhorodě či Muzeem Ivana Olbrachta v Koločavě.

Finanční podpora, granty

Společnosti každoročně získává finanční podporu na vydávání časopisu Podkarpatská Rus z programu Ministerstva kultury ČR pro rozšiřování a přijímání informací v jazycích menšin, na rok 2018 činila podpora 90 tisíc Kč, stejnou částku máme i na rok 2019.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR podpořilo projekt „Spríznění volbou - Podkarpatské a rusínské inspirace“ pro vytvoření panelů na výstavu publikací i na další akce. Celkový rozpočet činil 42 900 Kč, dotace pokryla 30 000 Kč. Město Praha podpořilo dotací 15 000 Kč projekt prezentující Podkarpatskou Rus v souvislostech stoletého výročí vzniku ČSR. Na rok 2019 Společnost získala podporu na vydání dvou publikací - od Ministerstva školství 43 050 Kč na vydání autobiografické knihy Antonína Moťoviče *Za našimi zády tekla řeka Dněstr* (celkový rozpočet 61 500 Kč), a od hl. m. Prahy 47 000 Kč na vydání osobité literární reportáže Barbory Zavadilové o cestě na území bývalé Podkarpatské Rusi *Má rusínská vyšivanka* (celkové náklady 68 600 Kč).

JAN ČOPÍK

(spolupráce: členové výkonného výboru a redakce časopisu Podkarpatská Rus)

Usnesení členské schůze (valné hromady Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, z. s.

1. června 2019

Místo konání: Dům národnostních menšin, Vocelova 603, Praha

1. Členská schůze byla seznámena se zprávou o činnosti od minulé členské schůze v roce 2018 a s hospodařením Společnosti. Členská schůze schvaluje účetní závěrku Společnosti za rok 2018 (přehled o příjmech a výdajích, přehled o majetku a závazcích).
2. Členská schůze prodebatovala aktivity Společnosti pro příští období.
3. Členská schůze schvaluje volbu nového výkonného výboru Společnosti ve složení: Dagmar Březinová, Jan Čopík, Jiří Havel, Agáta Pilátová a Tomáš Pilát. Členská schůze ukládá výkonnému výboru zvolit ze svého středu předsedu, místopředsedu a tajemníka. Členská schůze volí do revizní komise Kateřinu Romaňákovou.

Sté výročí jedinečného rozhodnutí Rusínů

V celé Evropě, a ve střední Evropě zvláště, se nejdůležitější události po 1. světové válce konaly v roce 1918: konec Velké války, rozpad Rakouska-Uherska, vznik nových států, občanská válka v Rusku. Zvláštním způsobem se probudila také podkarpatská rusínská společnost. Na území od Popradu po Jasiňu vznikla celá řada tzv. národních rad různé orientace.

Na schůzi představitelů rusínských obcí komitátů Spiš a Šariš byla v listopadu 1918 zvolena Ruská národní rada proukrajinské orientace. V ten den na druhém konci rusínského území v Jasině vznikla na velkém shromáždění Huculů Huculská národní rada, která dokonce vyhlásila tzv. Huculskou národní republiku a pokusila se o spojení se Zapadoukrajinskou republikou (ZUNR), vyhlášenou ve Lvově. V Užhorodě byla zvolena *Uhro-Ruská národní rada* promaďarského směru v čele s Vološinem. V Chustu byla ustavena místní *Národní rada* vedena advokátem Braščajkem, která se vyslovila pro spojení Podkarpatské Rusi s Ukrajinou. Lubovňanská *Národní rada* přenesla 19. listopadu své sídlo do Prešova. Její vedení postupně ovládla skupina rusofilů kolem advokáta Antona Beskida.

Rusofilové pochopili, že varianta spojení s Ruskem je kvůli bolševickému převratu zcela ztracena. Beskid proto navázal spojení se Slovenskou národní radou v Martině a zvolil praktičtější variantu – připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Ve Svaljavě vznikla *Karpatská ruská národní rada* v čele s Michailem Komarnickým, která ostře odsoudila promaďarskou orientaci užhorodské rady. Tato tzv. Svaljavska rada schválila memorandum, s nímž se chtěla obrátit na mírovou konferenci a požádat o „osvobození ruského lidu a jeho sjednocení s Ukrajinou“. Zanedlouho – i pod dojemem vývoje situace na Ukrajině, kterou zmítal chaos a hrozilo bolševické nebezpečí

– však změnila Svaljavska rada svou orientaci a přiklonila se také k variantě připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Další rada proukrajinské orientace vznikla v Marmarošské Sihoti... Množství „rad“ a jejich různá stanoviska byly důkazem politické dezorientace na Podkarpatsku po pádu Rakouska-Uherska. Orientaci na Československo jednoznačně prosazovala Rada Rusínů v USA pod vedením G. Žatkoviče. Nakonec i pod vlivem situace v Rusku a na Ukrajině převládlo mínění, že pro Rusíny bude nejlépe orientovat se na vznikající Československo.

T. G. Masaryk vyslal do Užhorodu své osobní zástupce, kapitány Píseckého a Vaku, kteří měli odevzdat podkarpatským činitelům memorandum obsahující zprávu o usnesení amerických Rusínů. Měli se také pokusit konsolidovat rusínské „národní rady“, aby se shodly na připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Právě z Masarykovy iniciativy přijela na mírovou konferenci do Paříže delegace amerických Rusínů v čele s Žatkovičem. O rusínské otázce informovali plukovník E. M. House, který vedl v nepřítomnosti prezidenta Wilsona delegaci USA, a setkali se i s členem francouzské delegace A. Tardieuem. Poté Žatkovič s Beskidem vytvořili Rusínskou komisi (*Rusku komisiju*), která vystupovala jménem všech Rusínů doma i v zahraničí. Začátkem března na radu prezidenta Masaryka odjela delegace amerických Rusínů (G. Žatkovič, T. Žatkovič, J. Gardoš, I. Drimák, M. Gančin) z Paříže do Užhorodu. V Prešově Žatkovič jednal s představiteli Karpatoruské národní rady, která ho zmocnila, aby pracoval na spojení všech tří národních rad – prešovské, užhorodské a chustské – na základě *Čtrnácti bodů* o připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Také proto jednání v Užhorodě skončilo v polovině března úspěšně. Užhorodská rada schválila

podmínky připojení území k Československu, vypracované Žatkovičem.

Jednání o budoucí správě regionu probíhalo i na mírové konferenci v Paříži. Představitelé Československa (K. Kramář, E. Beneš) předložili řadu memorand. Situace ve střední Evropě na jaře 1919 napomáhala urychlení procesu připojení Podkarpatska k Československu a usnadnila rovněž práci delegace amerických Rusínů ve směru sjednocení podkarpatorusínských rad. Orientace Rusínů na Rusko odpadla kvůli strachu z bolševismu, ukrajinské státy ZULR a ULR se neudržely na mezinárodní scéně v důsledku své vnitřní slabosti. Promaďarští činitelé byli v rusínském prostředí eliminováni, neboť po komunistickém převratu v Maďarsku ztratili oporu. Idea připojení k Československu se pro většinu politicky aktivních Rusínů stala doslova spásnou nutností. 8. května se v Užhorodě konala schůzka zástupců užhorodské, prešovské, chustské národní rady a delegace amerických Rusínů (200 delegátů plus hosté) za předsednictví A. Vološina. Na této schůzce bylo rozhodnuto o vytvoření Centrální ruské národní rady (CRNR) – nového společného orgánu všech tří uvedených národních rad i zástupců emigrace. Předsedou CRNR byl zvolen A. Beskyd, místopředsedy A. Vološin, M. Stripský a M. Braščajko, členy výboru J. Kaminský, J. Braščajko, A. Gatko, D. Vislocký a další. Čestným předsedou CRNR byl zvolen G. Žatkovič. Bylo to jediné svobodné rozhodnutí v dějinách Rusínů

Začátkem září 1919 mírová konference v Paříži definitivně vyřešila problém Podkarpatské Rusi, mezi státy Dohody a Rakouskem byla 10. 9. 1919 podepsána mírová smlouva v Saint Germain-en-Leye. Součástí smlouvy se stala tzv. malá minoritní smlouva, podle jejíchž článků 10 až 13 byla Podkarpatská Rus právoplatně začleněna do Republiky československé.

IVAN POP

Odešel bojovník

Letos koncem května zemřel **Vasil Demjan**, jeden z posledních dosud žijících příslušníků čs. jednotek na východní frontě, bojovník od Sokolova i Dukly. Bylo mu 97 let. Narodil se 19. listopadu 1921 v obci Vyšný Verecký na Podkarpatské Rusi. Rodiče se věnovali zemědělství, on sám začal také pracovat jako rolník.

Po obsazení Podkarpatské Rusi Maďarskem v březnu 1939 se mu nový režim nelíbil, a tak s kamarády odešel v březnu 1940 do Sovětského svazu. Zde se však mladých mužů „ujala“ pohraniční stráž a poslala je do vězení ve Stryji, kde byl Demjan odsouzen za ilegální překročení hranice ke třem letům vězení. Obdobně jako téměř všichni, kdo se ze zemí obsazených nacisty uchýlili do SSSR. Skončil v sovětském gulagu na Sibiři u města Ivdef. Propustili ho až v listopadu 1942, kdy se rozhodl vstoupit do právě se tvořících československých vojenských jednotek v Buzuluku. Po základním výcviku byl zařazen jako střelec – kulometník k 1. polnímu praporu.

S 2. rotou se zúčastnil bojů u Sokolovo, kde byl těžce raněn do obličeje a utrpěl průstřel pravé ruky. Po vyléčení nastoupil do náhradního sovětského pluku. Ani na přímluvu mu

nebyl umožněn odjezd k československým jednotkám. Byl tak zařazen do Rudé armády, prodělal ženíjný výcvik a v roce 1944 se účastnil kurské ofenzivy jako pomocník těžkého kulometu. Zde byl 24. prosince 1943 znovu zraněn střepinou do krku a levé nohy. Poté se opět dostal do náhradního sovětského pluku. Zde se znovu, tentokrát úspěšně, přihlásil do 1. československého armádního sboru a byl zařazen do minometné roty. S ní se zúčastnil karpatsko-dukelské operace. Po válce v roce 1945 byl přesunut do Ústí n. Labem, kde hlídal odcházející sudetské Němce. V listopadu 1946 odešel do zálohy.

Vasil Demjan byl vyznamenán sovětskou medailí Za vítězství nad Německem a čs. sokolskou medailí. V roce 2017 byl jmenován do hodnosti poručíka v. v. Byl dlouholetým členem Československé obce legionářské a Českého svazu bojovníků za svobodu. Účastnil se pietních akcí a setkání veteránů, dříve i besed na školách.

red.

Zdroj: *Paměť národa*

Sirkárna Vulcan a. s. Činadovo, I. díl - Vznik

Píše se rok 1922. Výrobce zápalek (původně „Holzdrahtfabrik“ později „Zündholzfabrik“) v Činadovu od roku 1892, Richard Freyer a spol., končí s výrobou. Sirkárnu, umístěnou za vlakovým nádražím u silnice (Reichstrasse) Mukačevo - Svaljava, za potokem Sinjak, kupuje jeho bývalý společník Ing. Viktor Gross a stává se ředitelem sirkárny. (V pozdějším období se užívá termín „správce továrny“.)

Snad nejpřesnější lokalizací sirkárny je železniční kilometr 128,32, kde je za železniční stanicí v Činadově vybudována dřevěná nakládací rampa. Podle finanční knihy končí „R. Freyer és Társa“ ke dni 31. 12. 1923. Nový správce se pouští do přístavby dalších budov, předtím však musí „papirové“ dopsat do katastru parcely zakoupené Freyrem od Schönborn - Buchheimů v roce 1916/17. Úkolu se zhostí advokát Dr. Melichar Friedman, který řeší právní problémy firmy VULCAN i v dalších letech (vymáhání dluhů, parcely, pronájem ploch, atd.).

Hodnota sirkárny se zvyšuje na 874 000 K. K majetku musíme připočítat ještě domy dělníků, lesní úzkokolejku, lesní závod, pilu. Osazenstvo sirkárny tvoří dělníci ještě od Freyera, po mírném navýšení jde o 50 osob, převládají ženy. Vulcan a. s. převezme i klientelu odběratelů a dodavatelů, která obsahuje asi 150 adres po Rakousku-Uhersku. V období 10/1923 - 4/1924 je vyvezeno 1638 „parafin“ a 1415 „matches“ hlavně pro Ben Searle & Co London. Do konce roku 1923 ještě vyveze Vulcan pro tuzemsko 1600 beden (pozn.: 1 bedna = 50 balíků, 1 balík = 10 balíčků po 10 krabiček zápalek, celkem 5 000 krabiček).

Za vznikem Vulcan a. s. stojí finanční lobby, hlavně Živnostenská banka Praha - ředitel Dr. Josef Horák. Je vydána 2 000 ks emise akcií Vulcan a. s. po 1 000 K/ks. Ve skutečnosti je vydáno 400 ks, 1 600 je vedeno jako prozatímní list. (Akcie ještě sehraji důležitou roli!) Akcionáři se setkávali jednou až dvakrát ročně na valné hromadě v obchodní místnosti sir-

Zápalky Vulkan Činadovo

kárny v Činadově. Dozorčí radu Vulcan a. s. tvořili generální ředitelé a ředitelé Živnostenské banky, Sola a místní politici. V první dozorčí radě byli: Dr. A. Fürst, Dr. J. Horák, R. Heller, R. Reinelt, H. Felfel, Dr. P. Petrigala, Dr. J. Braščajko a prokuristé. Vzhledem k tomu, že většina vedení Vulcan a. s. seděla na ředitelství Solo nebo Živnobanky a bydlela v Praze, rozhodování nebylo komplikované. Krásný případ, jak to s akcionáři fungovalo, můžeme vidět ve filmu Postřižiny. Včetně toho, že v inventáři sirkárny byl i pár koní. Účast na valných hromadách je možné dohledat z proplaceného jízdného.

Ale zpět do sirkárny. Rozšiřují se a pronajímají dřevěné nakládací rampy od ČSD na 330m², ČSD si účtuje „stojné“ za vagón 9,20 Kč/den. V sirkárně vznikají odbory, úspěšně řeší volno o církevních svátcích církví východního obřadu, zvýšení mezd, ošatné, atd. „Centrálou“ odborů je Svaz dělnictva lučebního v Praze 2, Ječná 10. Problémy s odbytem, ale hlavně s drahou dopravou, způsobují, že sirkárna začíná fungovat sezónně. Dělá se 3 dny v týdnu po 8 hodinách. Výluky v letních měsících jsou 10-23 týdnů. V průběhu výluky jsou dělníci odhlášení z nemocenského a starobního pojištění, zůstávají v námezdním poměru, ale nepropouští se.

V pracovním řádu je stanoven zákaz přijímání dětí do 14 let, mladiství do 16 let můžou vázat drát a jiné pomocné práce, mladistvé

„Národní zápalky“ Karpáthia Mukačevo

do 18 let rozřizovat blány, lepit krabičky, nálepky, balit, plnit. Světlou stránkou je, že mzdy se vyplácejí v kanceláři každé úterý. Skladiště je i tak přeplněno, roční produkce v letech 1926-1930 je 3293 až 3720 beden (16,45 - 18,6 mil. krabiček ročně). Finanční rok je veden od 1. 7. do 30. 6. (tedy např. 1928/29), uzávěrku schvaluje dozorčí rada. Ekonomické výsledky jsou plusové, takže pravidelně ročně jsou vypláceny dividendy.

Novým správcem sirkárny se asi od roku 1928 stává Vladimír Böhm. Z číselných údajů zmíním skladové zásoby zápalkových nálepek z konce roku 1929 (mohou být důležité pro filumenisty): 160 000 ks - „Solo - klíč“ 4/4, črv-žlt. - dodané ze Solo Sušice, cena 1,02 Kč/ks. 4 440 700 ks - Vulcan - ruský text - 1 barva, cena 0,90 Kč/ks. 3 642 500 ks - Vulcan, české, dvoubarevné, cena 1,13 Kč/ks. 1 890 000 ks - „Národní K.Z.I.“ - 1,32 Kč/ks. 130 000 - Vulcan I, balíčkové, ruský text, cena 3,38 Kč/ks. (Jasněji řečeno: zásoba nálepek na krabičky pro 2026 beden, tedy víc než pololetní rezerva!) Kromě sušických nálepek s klíčem se na tisku a dodávkách zápalkových nálepek podílela firma F. Strobach a syn. Zaujme i údaj z inventury k 30. 6. 1926 kde se objevuje 20 000 krabiček crocodil(?).

VLADIMÍR GAJDOŠ

Pokračování v příštím čísle, kde se autor bude věnovat událostem, které předcházely ukončení výroby v roce 1939.

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Ředitel Slovanské knihovny Lukáš Babka** se obrací na naše čtenáře s následující prosbou: Knihovnický institut (odbor Národní knihovny) připravuje výstavu věnovanou stému výročí přijetí Knihovního zákona. Pořadatelé výstavy by tam chtěli poukázat i na jeho aplikaci na území Podkarpatské Rusi. Nemáte ve svých osobních archivech či u příbuzných fotografie z počátku 20. let minulého století, které by zachycovaly nějakou podkarpatoruskou knihovnu, knihovni interiér či knihovníka? Nevíte o někom z rodiny, kdo v knihovně na Podkarpatské Rusi pracoval? Pořadatelé budou vděční za snímky i informace.

* **Podkarpatská Rus - země Šuhajova**, tak nazvali pořadatelé výstavu v hodonínském Masarykově muzeu. Probíhá od 24. května do konce září a návštěvníci na ní uvidí fotografie a etnografické předměty k výročí připojení Podkarpatské Rusi. Na přípravě se podílela i naše organizace.

* **Facebooková skupina Čechoslováci**, kterou pečlivě spravuje jeruzalémský rabín **Jicchak Seifert**, často informuje i o dění nejen na někdejší Podkarpatské Rusi, ale i o ruských aktivitách v Česku a na Slovensku, včetně činnosti naší organizace. Píše např. o akcích ke stému výročí republiky či k jubileu připojení Podkarpatska k ČSR. Přináší zprávy, názory i četné fotografie, historické i současné. Všiml jsem si, že redaktor portálu pozorně čte i náš časopis. Máme z toho radost.

* **Známku s portrétem Michala Stranka**, amerického vojáka rusínského původu, vydali na Slovensku. Strank se narodil ve spišské vesničce Jarabina, odkud se jako šestiletý odstěhoval s rodiči do USA. V říjnu 1939 se přihlásil do americké námořní pěchoty. Padl 1. března 1945 po zásahu šrapnelem z americké lodě. Slavným se stal díky záběru fotografa Joea Rosenthala, který zachytil vztyčení americké vlajky na ostrově Iwo Jima.

* **Řeckokatolický rusínský společenský dům** otevřeli v maďarském Debrecíně. Půvabná dřevěná novostavba, jejíž průčelí zdobí rusínský znak a kříž posvěcený samotným papežem Františkem (nedávno přijal delegaci Rusínů z Maďarska) byla slavnostně vysvěcena letos 26. dubna. Návštěvníci tu najdou ukázky rusínského lidového umění, knihy, výtvarná díla, a hlavně prostor pro to, aby maďarští Rusíni mohli trávit čas pospolu. Aby tu našli místo pro kulturní akce, setkávání i duchovní aktivity.

* **Účastníci 15. Světového kongresu Rusínů** ve Staré Lubovni za SPPR: Jan Čopík, Dagmar Březinová, JUDr. Petr Šáda, Marcela Mecová, Mária Chochruňová, Lenka Bajcurová, Ivan Saloň, Anna Rusiňáková, Ladislav Lojka, Marta Lojková Paulová, Vladislav Haffner, Jura Kapač. Na návrh SPPR bude na kongresu udělena Cena Vasilu Turoka historiku Ivanu Popovi. **ap**

Z historie pivovaru v Podhorjanech u Mukačeva

Díky rozvoji přírodních věd v 16. a 17. století přicházely nové poznatky i do oblasti pivovarnictví. Již v r. 1575 Dr. H. Knausten vydal knihu „O božském daru filozofického, zázračného umění pivo vařiti“. Další spis vydal v r. 1700 v Norimberku F. C. Thiemen pod názvem „Haus-Kunst und Wunder-Buch“, v němž se praví, že při výrobě dobrého piva musí spolupůsobit tři důležité komponenty: 1. dobrý chmel a slad, 2. čistá voda a vzduch, 3. zkušený a pilný sládek. Pivovar této doby představoval zpravidla jednopatrovou budovu, dosti dlouhou, ale uvnitř málo prostornou, která zahrnovala veškeré zařízení hlavně v přízemí. Sladovna a sklep byly klenuté, varna šla až pod střechu, kde se nacházely četné otvory k odvádění par, slad se semílal ve mlýně. Pivovar potřeboval mnoho paliva, ve varně se topilo měkkým dřívím. K osvětlování sloužily borové louče, zastrkované do železných prstenců ve zdi.

Podobně je asi možné si představit také počátky výroby v prvním pivovaru v Podhorjanech u Mukačeva. Samozřejmě, že i zde bylo nezbytným předpokladem zabezpečení pravidelných dodávek chmele a sladu, čistá voda z Latorice, zkušený sládek a šikovní dělníci. Zmíněný pivovar vznikl v r. 1701, a to – řečeno současnou terminologií – na základě podnikatelského záměru a kapitálu Františka Rákóczyho II., tehdejšího majitele mukačevského panství. Osud však posléze poslednímu potomku knížecího rodu příliš nepříliš, v r. 1711 prohrál boj za samostatnost Uherska a byl nucen uchýlit se do emigrace.

Majetek mukačevské a činadievské domnie včetně podhorjanského pivovaru pak přešel do vlastnictví císařské komory ve Vídni. V r. 1728 věnoval tehdejší rakouský panovník Karel VI. celé panství Lotharu Františkovi Schönbornovi. Proto se také v některých pramenech uvádí pozdější rok založení pivovaru – až rok 1728. Jednalo se vlastně o celou éru, kdy rod Schönbornů, včetně potomků, pivovar vlastnili. Patřil jim až do r. 1944. Je třeba říci, že Schönbornové se zasloužili o postupný rozvoj celého podniku. Například v průběhu 19. století byly nahrazeny dřevěné varné nádoby měděnými. Po zavedení parních kotlů a díky využívání elektrické energie v areálu závodu se zvýšila také produktivita práce. Mezi konzumenty piva převažovali měšťané z Mukačeva a zaměstnanci železáren z nedalekého Fridešova, později se odbyt rozšířil do Užhorodu, Berehova a jiných okolních měst.

Po připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice v r. 1919 Schönbornové pokračovali v modernizaci podniku. Byla postavena nová sladovna (celkem třetí) se zařízením karamelového a praženého sladu. Pýchou pivovaru bylo 12 nových kvasných kádí a 42 ležáckých tanků ze železobetonu s povrchem ošetřeným speciální smolou. K jubilejnímu dvousetletému trvání pivovaru pod patronátem Schönbornu v r. 1928 byla vyrobena sada pamětních pivních sklenic a bylo vydáno několik pivních etiket vysoké umělecké úrovně. V této souvislosti stojí za zmínku, že za

Propagační leták k 200. výročí Schönbornského pivovaru

celé československé období vzrostla výroba podhorjanského pivovaru z r. 25.466 hl v r. 1920 na rekordních 36.620 hl v r. 1930, s mírným poklesem na 33.516 hl v r. 1938. Uvedme také, že podnik si ve 30. letech 20. století, jako jeden z nemnoha v ČSR, pořídil speciální chladičící vagon, kterými byla rozvážena produkce závodu do větších vzdáleností s využitím již dříve postavené vlečky do stanice ČSD.

Pivní etiketa z období Československa

Pivní etiketa z období Sovětského svazu

Jak uvádí V. Kopřiva, odborník na dějiny pivovarnictví, závod v Podhorjanech se v předválečném období těšil nemalé popularitě, byl mezi mnoha obyvateli Mukačeva oblíben. Nedaleko vjezdu do pivovaru se nacházela restaurace s letní terasou, kde se podávalo několik druhů piva (specialitou byla tmavá 12°), jídlo a občerstvení. Pro rozptýlení návštěvníků hrála hudba, k dispozici byly taneční parket, kuželky, hrací karty. Vedení pivovaru si cenilo práce odborně zdatných sládků i dělníků. Proto jim kromě slušného výdělků poskytovalo některé výhody. Každý zaměstnanec měl po práci nárok na 2 litry piva, určité množství obdržel také v průběhu čerpání dovolené.

Pivovarský kalendář a adresář za r. 1938 uvádí následující přehled hlavních představitelů pivovaru v Podhorjanech v tomto období:

majitel – hrabě Jiří Schönborn-Buchheim, ředitel – ing. Jan Kämpfer, prokurista – Bohuslav Martinek, sládek – Alexandr Bestahovský, sladmistr – Bedřich Bohm, účetní – Cyril Tomec. Pivovar v Podhorjanech byl také členem Ochranného svazu pivovarů na Slovensku a Podkarpatské Rusi se sídlem v Bratislavě.

Objemem výroby piva se podnik řadil mezi střední až menší závody v Československu. Pro srovnání lze uvést údaje o výrobě piva v největších pivovarech v republice za rok 1936: Smíchov Praha – 788.000; hl. Městanský pivovar v Plzni – 527.000 hl; Velké Popovice – 304.000 hl; Steinův pivovar v Bratislavě – 85.000 hl; pivovar Braunernebl v Košicích – 59.000 hl. Pro zajímavost uvádíme také bližší statistiku za rok 1936 v oblasti pivovarnictví za celou republiku: celková výroba (výstav) piva: 7,5 mil. hl., počet činných pivovarů: 389, z toho Čechy 309, Morava 65, Slovensko 14, Podkarpatská Rus 1, spotřeba piva na 1 obyvatele (v litrech) v celém státě (ČSR): 49, Čechy 78, Morava 37, Slovensko 12, Podkarpatská Rus 6.

Co říct na závěr? Podle pamětníků si pivovar v Podhorjanech dokázal udržet poměrně slušnou úroveň a oblíbenost mezi konzumenty i v období Sovětského svazu, v 50. - 70. letech 20. století. Přispěla k tomu dlouholetá pivovarnická tradice, šťastná ruka při výběru stádků a dalších odborníků, průběžná modernizace závodu, což umožnilo rozšíření výroby piva až na rekordních 259.000 hl v r. 1974. K zlomu však došlo v 80. letech, kdy klesala kvalita i odbyt produkce. Nezřídká byla porušována technologická kázeň, šetřilo se na základních surovinách, postupně končila životnost zařízení pivovaru, které neprocházelo náležitou obnovou, docházelo k častému střídání ve vedení podniku. V r. 1996 nastal den, kdy se uskutečnila poslední várka piva a závod byl uzavřen...

Muselo to být dost smutné loučení, když jediný pivovar na Podkarpatsku v Podhorjanech s takřka třístaletou tradicí ukončil svou činnost. Ale snad svítá na lepší časy – v posledních pěti - šesti letech na Podkarpatsku vznikla, a v současné době je v provozu desítky menších, takřkajíc kapesních nebo domácích pivovarů. Může to být cesta k oživení starých tradic.

VLADIMÍR KUŠTEK

* Nová slovenská prezidentka **Zuzana Čaputová představila poradní expertní tým pro národnostní a nové menšiny**. Znovu zopakovala, že chce být prezidentkou všech, proto zakládá novou tradici a rozhodla se pozvat ke spolupráci také zástupce národnostních menšin a odborníky pro oblast nových menšin a menšinových práv. Za rusínskou menšinu budou s prezidentkou spolupracovat Anna Plišková, ředitelka Ústavu rusínského jazyka a kultury Prešovské univerzity a Peter Medviď, mluvčí Kulatého stolu Rusínů

* **Sdružení inteligence Rusínů Slovenska nabízí putovní výstavní a vzdělávací projekt Rusíni a Československo, 100. výročí vzniku ČSR, poznej vlastní historii**. Nabídka obsahuje bannerovou výstavu Osobnosti rusínské meziválečné historie, prezentaci knihy Vladimíra Kušťa Československý svět v Karpatech a projekci dokumentárních filmů Duše Karpat a V osidlech velmocí. Zájemci se mohou obrátit na e-mailovou adresu rusyn@centrum.sk nebo na telefon 0902 92 11 66.

* **Moskvě je třeba říct: okupanti nejsou veteráni**. To je titulík článku Ivana Drábka na serveru rusyn.sk. I kdyby šlo jen o bouři ve sklenici vody, je vhodné, aby se i Bratislava proti pokusům legitimizovat invazi sovětských vojsk do Československa v srpnu 1968

Kresba Fedor Vico

ohradila. Řekl to šéfanalytik Centra politických technologií Alexej Makarkin, podle kterého rozhodnutí premiéra Pellegriniho otevřít toto téma na nadcházejících rozhovorech v Moskvě a Petrohradě není přehnanou reakcí.

* Internetový deník rusyn.sk odkazuje také na **rozhovor s bývalým ředitelem rusínského (předtím ukrajinského) Divadla Alexandra Duchnoviče v Prešově Jaroslavem Sisákem** o zmíněné scéně, ale nejen o ní. Herec a režisér líčí v interview svou cestu k divadlu, mluví o svých studiích i o svém účinkování v ukrajinském vysílání Slovenského rozhlasu a třeba i o setkání s Janem Werichem.

* K současným aktivitám Duchnovičova divadla patří mj. premiéra hry **Míchala Walczaka Pískoviště**. V příběhu o vztahu muže a ženy hrají Zdenka Kvasková (muž) a Iveta Fejková (žena).

* Rusínská média připomínají události staré přesně sto let. V roce 1919 se sváděly **tuhé boje mezi československou a maďarskou armádou o Košice**. Maďaři dokonce Košice a další slovenská území na čas obsadili. Kruté boje probíhaly i v Komárnu. Krvavý útok maďarských bolševiků se tu uskutečnil na prvního máje 1919. Na komárnském městském hřbitově je pochováno sedmadvacet českých a slovenských obětí zmíněné bitvy, a sto šestnáct padlých z maďarské strany.

* Ivan Pop pokračuje v prezentaci vizitek významných osobností Podkarpatska. Tentokrát se věnuje **jednomu ze zakladatelů podkarpatské malířské školy Bělovi Erdélyimu**. Narodil se v roce 1891 v Zahatji, zemřel roku 1955 v Užhorodě. Nejvíce ho ovlivnil směr postimpresionismus, jehož zakladatelem v malířství byl Cézanne. Erdélyi vystavoval své obrazy v Paříži, Římě, Benátkách, Florencii, Mnichově, Bruselu, Varšavě, Lvově, Budapešti, také

v Praze, Bratislavě, Brně, Košicích, Prešově, Užhorodě, Mukačevu a Berehovu. Svou vlastní tvorbu charakterizoval jako cestu neustálého hledání.

* Ministerstvo školství Slovenské republiky vyčlenilo **28 tisíc eur na projekty regionální a multikulturní výchovy žáků z řad národnostních menšin**. Prioritními oblastmi podpory jsou aktivity přispívající ke vzájemnému poznávání, multikulturnímu dialogu, odbourávání předsudků vůči jiným a podpoře regionálního vzdělávání.

* Slovenský Výbor pro národnostní menšiny, etnické skupiny a nové menšiny probral na svém XXXIII. zasedání deset programových bodů a čtyři informace v sekci Různé. Novým předsedou Výboru se stal Ján Pilip, **zástupce rusínské menšiny**. Mluvílo se o připravovaném sčítání lidí, bytů a domů (2021) a taky o národnostním muzejnictví.

* Je potěšitelné, že aplikace jazykových práv národnostních menšin na Slovensku se zlepšuje téměř ve všech oblastech, čteme na serveru rusyn.sk. Podle zákona může občan v úřední komunikaci se samosprávou a státní správou používat v ústní i písemné formě jazyk menšiny. Problémy ale dělá nesjednocená odborná terminologie v jazycích menšin. Na startu je tak projekt vzdělávání zaměstnanců s názvem **Rozvoj maďarsko-slovenské a rusínsko-slovenské bilingvní kompetence z administrativních žánrů**. Zjednodušeně řečeno - státní úředníci se budou učit rusínsky a maďarsky.

* **Světová rada Rusínů** se na svém zasedání ve Staré Lubovni ohradila proti ukrajinskému zákonu o jazyce. Podle vyjádření Rady jde o zákon, který je diskriminační vůči národnostním menšinám na Ukrajině, Rusíny nevyjímaje. Světová rada Rusínů tak koncipuje protestní dopis, který chce adresovat Radě Evropy a členům zahraničního výboru slovenského parlamentu. Ukrajina podle autorů dopisu podepsala Evropskou chartu regionálních a menšinových jazyků, ovšem novým zákonem se vydává zcela jiným směrem.

* Město Svidník prodloužilo **memorandum o spolupráci s polským městem Jaroslaw**. Podle primátorky Svidníku Marcely Ivančové si od toho slibuje realizaci dalších projektů, například opravu amfiteátru.

* Vihorlatské muzeum s finanční podporou Fondu na podporu kultury národnostních menšin vydalo **CD nazvané Piesně Márie Čokynovej**. Obsahuje nejkrásnější a nejoblíbenější skladby z repertoáru výjimečné rusínské zpěvačky. Na počest umělkyně je nazpívali její přátelé z Folklórního souboru Chemlon Humenné a Soukromé umělecké školy Kudlovská, a členové pěveckých skupin Bosoročky a Hačure. Mária Čokynová zemřela v roce 2010.

* Server rusyn.sk přináší rozhovor s reportérem **Tomášem Forróem, který referuje z ukrajinsko-ruské fronty na Donbase**. Forró je také autorem knihy Donbas - svatební apartmán v hotelu válka. „Po čase se mi úplně rozbil morální kompas, kdo je v této válce dobrý,“ říká autor knihy.

* Slovenské národní muzeum v Bratislavě vyhlásilo **výběrové řízení na funkci ředitele Muzea rusínské kultury v Prešově**.

* **Díla krále popartu Andyho Warhola putují po Prešovském kraji**. Od května je další zastávkou prací světoznámého umělce, původem Rusína, Šarišská galerie v Prešově. Součástí expozice jsou i díla Warholova synovce Jamese Warhola a originální perokresba jeho matky Julie. Jedinečnou výstavu nazvanou Pocházím odkud připravilo Muzeum moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích v rámci speciálního projektu Warhol tour 2018-2021. Z Prešova se výstava přesune do Bardejova a Svidníku.

* Server rusyn.sk se podrobně zabývá situací v Evropě v roce 1919, Versaillskou mírovou smlouvou, smlouvou ze Saint-Germain-en-Laye, a **připojením Podkarpatské Rusi k Československé republice**. V článku najdeme i text zásadních článků Smlouvy „minoritní“ mezi předními mocnostmi spojenými a sdruženými a Česko-Slovenskem, podepsané v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919, podle kterých byla Podkarpatská Rus právoplatně začleněná do Československé republiky. Šlo o území velikosti 12.617 km², na kterém se nacházelo 487 obcí obývaných celkem 585.500 obyvateli, z kterých bylo 372.00 Rusínů, 103.000 Maďarů, 80.000 Židů, 14.000 Rumunů, 12.000 Němců, 2.500 Slováků a asi 1.500 příslušníků jiných národností.

Sportování Rusínů po dobách Československa, neboli: V cizích službách, díl sedmý

V tomto dílu se přesuneme až za "velkou louži". Na severoamerický kontinent. Pohlédne do nejslavnější hokejové soutěže NHL (národní hokejová liga), přímo do města Chicago. Tam má odedávna sídlo klub Black Hawks. Podobiznu náčelníka tohoto kmene Indiánů nosí hráči na dresu.

Z analýzy klubu se dozvídáme, že v historicky nejlepší obraně Pierre Pilote - Elmer Vasko je ten druhý z dvojice po rodičích rusínské národnosti. Tento hráč se rusínským rodičům narodil roku 1935 v Praze, když byla rodina na cestě do „vysněné“ Ameriky. Shodou okolností najdeme v tomto klubu v časech jeho mládí i početnou skupinu významných mužů ze stejného „kouta Evropy“. Psali nejslavnější dějiny klubu a vyhráli nejvýznamnější trofej hokejového světa - Stanley cup - v roce 1961. Zmínme jen ty nejbližší, kteří se na té slávě také podíleli.

V roce 1954 podepsal klub smlouvu s novým generálním manažerem. Jmenoval se - Tommy Ivan. Jeho prarodiče dorazili do Nového světa ještě dříve, než se stal starostou Chicaga kladenský rodák Antonín Čermák. (Ten podporoval i fotbalovou Spartu Chicago, kde hrála řada krajanů.) Ivanovi předkové

Foto archiv autora

Elmer Vasko v tradičním dresu Chicaga s tradičním číslem 4. Ročník 1960/61. Velká sláva. Klub vyhrál slavný Stanley cup a stanul na samém vrcholu nejslavnější soutěže hokejového světa.

měli prý kořeny blízko Mukačeva. Psal o tom on sám. Tento manažér si u majitelů prosa-

dil trenéra s českými kořeny - Rudi Pilouse. A ten sáhl opakovaně do řad mladíků se smíšenou krví slovenskou a rusínskou. Dva takoví hráči se výrazně podíleli na zisku již zmíněného Stanley cupu, dodnes jsou připomenuti v Síni slávy celé NHL. Prvním z nich je Bill Mosienko, druhým (a ze všech těchto mužů nejslavnějším!) Stan Mikita. Po matce Rusín byl poslán už jako dítě k příbuzným do Ameriky, jmenoval se původně Gvóth a jeho rodiště je dnes zatopeno přehradním dílem Liptovská Mara. Jméno Mikita přijal v Chicagu od příbuzných z matčiny rusínské strany, kteří ho vychovávali.

Sečteno: klub z Chicaga čekal na vítězství v soutěži plných 23 let (od roku 1938). A na podstavci vítězné trofeje jsou vyryta, kromě jména Pilouse, původem Čecha, také jména čtyř mužů s rusínskými kořeny. Jmenovitě: Tommy Ivan, Elmer Vasko, Bill Mosienko a Stan Mikita.

Na takovou slávu dalšího rodilého Rusína si budeme muset počkat až do sezóny 1995/96, kdy se Rusínů proslavili jménem Peter Bondra. V dresu Washingtonu Capitals dokázal překonat metu 50 vstřelených gólů.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Antisemitismus redivivus?

Pozorný čtenář si možná vzpomene, že jsem se ve svém článku v posledním čísle (PR 1/2019) loučil s Podkarpatskou Rusí za dramatických okolností - jako utečenec před Maďary na konci roku 1938. Snad mi bude prominuto, že se teď budu věnovat jiným dějům a jiným časům.

Když jsem o šest let později stál na Lidické ulici v Brně a přihlížel v květnu 1945 truchlivému průvodu vyháněných Němců na popud brněnských zbrojováků, díval jsem se na tento novodobý exodus se smíšenými pocity. Jevilo se mi to jako hrůzná historická paralela k našemu vyhánění z Užhorodu. Určitě byli mezi těmito starci a ženami mnozí, kteří vítali v březnu 1939 wehrmacht v čele s Hitlerem. Nám, dětem, však nikdo pohádkové dětství nikdy nevrátí. Netušili jsme nejistou budoucnost, ani to, jaký zlom nastává v našich mladých životech. Co byla zajímavá změna pro nás děti, pro dospělé bylo nejistou perspektivou v nejisté době. Vskutku, někdy se mi jeví lidské dějiny jako zrcadlo. Opakuje se to. Co tu už bylo.

Foto Rudolf Hůlka, SK NK

Jasiňa, Starý Žid na cestě

Proč to říkám? Mám před sebou Lidové noviny z letošního 13. dubna, kde mě zaujal komentář: *Jde opravdu o Židy?* Nemohu se přitom ubránit vzpomínce na soužití s Židy na Podkarpatské Rusi. Již víckrát jsem tu popisoval bezproblémové spolžití s různými národnostmi a dlužno přiznat, že s židovskou menšinou jsme vycházeli nejlépe. Jistě to byla jejich snášenlivost, nebyla tam zaznamenána rozdílnost či posměch kvůli národnostním odlišnostem. Jejich neobliba u druhých etnik pramenila většinou ze závidivosti, - kvůli jejich úspěšnosti v podnikání. A ta zas spočívala v jejich solidárnosti, která je ostatně hnací silou všeho židovstva, což je asi prapříčinou jejich světové odlišnosti.

Počtem je jich asi tolik jako nás - kdypak je doženeme v nobelovkách?!

Kajícně se přiznávám, že jsem se v dětství vezl s vlnou neoblíbenosti k Židům, odkoukané ostatně od dospělých. To později přešlo v zničující válku. I když snad každý pochopí mou dětskou naivitu, dodatečně se omlouvám, vždyť si uvědomuji, k jakým koncům podobná nenávisť vedla. Nechápal jsem slova svých dětských kamarádů: Však oni si i pro vás dojdou! I v tom byli prozřevější - i když ne vždy více důvěřivější.

A dnes - zdá se - nihil novi sub sole. Ani se mi to nechce překládat. Pozorujte to kolem, zdá se, že lidstvo zřejmě není šťastné bez hledání nepřítelů. Hledme, jaké starosti trápí dnešní přemýšlivé okolí - a je to věru chmurné vidění. Antropolog Feinberg vidí současný svět takto: Bombastická prohlášení proti novému antisemitismu nepomáhají osvětlit případy skutečného antisemitismu, naopak právě teď, kdy antisemitismus roste, přispívají k devaluaci tohoto slova. Je to řečeno možná učeně, ale jako důvod k obavám to určitě poslouží.

JAN ROMAN

Knihy do Užhorodu

Kolem dvou a půl tisíce knih posílají lidé z Litomyšle a okolí do Užhorodu. Tamní státní univerzita totiž zakládá bohemistické centrum a českou knihovnu, která bude sloužit také českým krajanům. Akcí vyhlásila Městská knihovna v Litomyšli loni v listopadu a podle jejich organizátorů krabice s knihami stále přibývají. „Máme přes 50 beden plných knih. Oslovila jsem třeba i knihovnu v Chocni, která nám velmi pomohla. Dozvěděli se o tom i lidé z okolí, takže jich bylo opravdu hodně,“ uvedla koordinátorka projektu Iva Pekníková. „Je tady česká literatura, světová literatura, něco naučné týkající se hlavně českého jazyka. Jsou tam samozřejmě vlastivědné knihy, životopisy. Ale základ je v beletrii a hlavně v české literatuře,“ dodala. Podle odhadů Ministerstva zahraničních věcí žije na území Ukrajiny cca 10 tisíc českých krajanů, ale jenom 30 procent z nich považuje češtinu za svůj rodný jazyk. České komunity na Ukrajině jsou mj. pozůstatkem dříve poměrně početného českého osídlení, vzniklého v důsledku vystěhovalectví z českých zemí převážně v 2. polovině 19. století. **red.**

Kde stála nejvýchodnější socha TGM?

Okresní městečko Rachov s 15 tisíci obyvateli sevřené v údolí řeky Tisy je obklopené Karpatskými hřebeny, jež v této oblasti sahají do výšky přes 2000 m n. m. Pokud byste sem přijeli zcela neznalí minulostí tohoto místa, nezapadne vás tady hledat jakoukoliv souvislost s naší českou kotlinou. Místo je po desítkách let sovětsko/ukrajinské správy dokonale adaptované do východoevropského světa. Ale vydáte-li se po stopách minulosti, popustíte uzdu fantazii a dáte-li se do pátrání, i toto místo vás začne brzy fascinovat. A to byl přesně cíl mé netradiční pracovní dovolené.

Po předchozí letní návštěvě jsem tentokrát chtěl ochutnat pravou horskou zimu tohoto nejvýše položeného města Ukrajiny, proto jsem se rozhodl vydat se na tato místa v únoru. Bohužel i zde jsou klimatické změny víc než patrné, místo sněhu a mrazu jsem se dočkal tající břečky a teploty stabilně nad nulou. To mne však nemohlo vůbec odradit od mého plánu vypátrat co nejvíce míst spojených s naší domovinou. Jako výchozí bod své „expedice“ jsem si vybral místo více než symbolické - apartmán v hotelu Evropa, nebo chcete-li bývalý dům KČST (Klub československých turistů) situovaný na hlavní ulici Miru, dříve Masarykově. Hned u vchodu do budovy hotelu mne zahřál u srdce pohled na pamětní desku věnovanou prezidentu Osvoboditeli, jež zde nechal v roce 2010 nainstalovat náš věrný krajan, předseda klubu T. G. Masaryka z Užhorodu pan Ivan Latko. Budova hotelu byla postavena v roce 1932 a stala se vizitkou moderní československé architektury ve městě. Jelikož ubytovací kapacity budovy nestačily rychle se rozvíjícímu cestovnímu ruchu v této nejvyšší části ruských Karpat, byla budova již o několik let později zvýšena o jedno patro. Hotel byl na tu dobu moderně vybaven vlastní kanalizací, garážemi, společenským sálem pro 400 hostů a kinem. V přízemí budovy byla pobočka Městské spořitelny na královských Vinohradech, jedna z pěti na Podkarpatské Rusi. Vedle spořitelny se nacházel obchod firmy Baťa, kterou pan továrník osobně navštívil při svém krátkém obchodním pobytu ve městě v roce 1934. Současná podoba budovy pochází z roku 2004, kdy prošel hotel rozsáhlou přestavbou a dostal i současný název. Z horního boku budovy je stále patrný původní tvar střechy. Téměř nezměněna zůstala i protější budova, rovněž se zaobleným rohem a budova školy z roku 1925. Bohužel většina staré přízemní výstavby byla za dob socialismu zbourána.

Při svém pátrání po československých stopách jsem používal sbírku unikátních starých fotografií, které jsem vloni koupil na bleším trhu v Užhorodu od místního sběratele. Se sadou asi padesáti těch nejzajímavějších jsem vyrážel do města a postupně identifikoval jednotlivá místa. Hned od začátku jsem věděl, že naprosto nejtěžší, ba nemožný bude úkol vypátrat původní místo, kde krátce stávala socha TGM. I přesto, že jsem pátral hodiny a hodiny ve všech možných zdrojích, měl jsem k dispozici jedinou fotografii a informaci, že socha byla vztyčena v roce 1932.

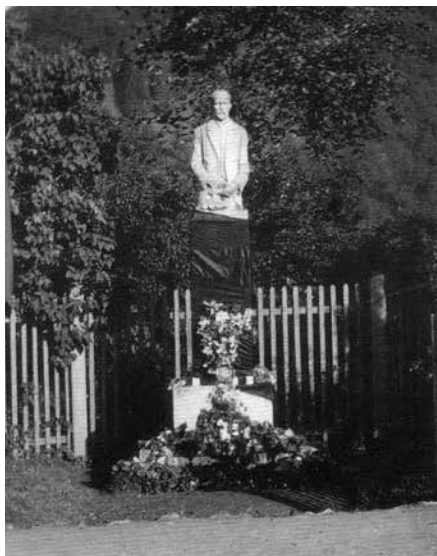

Foto archiv

Zároveň jsem měl ale i štěstí. Hned druhý den putování městem mě oslovil starší pán. Velmi se zajímal o fotografie, které jsem měl u sebe a tak se pustil se mnou do řeči. Když jsem se mu snažil lámanou ruštinou vysvětlit, kdo jsem a po čem pátrám, řekl mi, ať raději mluvím česky, že mi bude rozumět, a nabídl, ať s ním jdu do místní hospody za jedním jeho kamarádem, který se o místní historii zajímá a mohl by mi při pátrání pomoci.

Po cestě jsme se bavili o tom, co všechno zde Čechoslováci dokázali udělat za tak krátkou dobu. V hospodě mi poté jeden jeho kamarád řekl, že ví, kde socha stávala: Byla hned u cesty v centru města, a když přišli v roce 1939 Maďaři, prý ji hodili do řeky Tisy. Zdálo se, že jsem na správné stopě a pátrání pomocí starých fotografií je správnou cestou, jak oslovit místní pamětníky. Stejným způsobem se dal se mnou do řeči železničář, když jsem se pokoušel identifikovat původní místo staré nádražní budovy. Stojí za zmínku, že mezi léty 1923–1938 zde také stavěl rychlík Praha - Jasiňa, který ujel vzdálenost 1020 km za 17 hodin. A to je mimochodem přibližně stejná doba jako nyní, téměř o století později! Může za to zdržení na hraničích a tragický stav místních komunikací.

Proti železničnímu nádraží se nachází betonový most přes řeku, který nahradil původní železný z roku 1930. Ten byl zničen za války, dodnes leží jeho zbytky na dně řeky. Dobře je vidíme při pohledu přes zábradlí. Hned za mostem po levici zaujme žlutá historická stavba, působící téměř stejně jako na starých fotografiích. Jedná se o budovu, ve které sídlilo Ředitelství státních lesů a statků, jež po dlouhé roky vedl český rodák, vládní rada pan R. Jordán. Naproti přes ulici je římskokatolický kostel sv. Jana Nepomuckého z roku 1825. A právě někde tady se podle všech svědectví nacházelo místo, kde stála nejvýchodnější socha TGM. V současnosti si lze pouze podle jedné fotografie jen těžko představit, kde přesně to bylo. Prostranství za kostelem se zcela změnilo. Zatímco v době ČSR zde byl oplocený sad, nyní je tu velké náměstí, jemuž dominuje kulturní dům, na druhé straně od roku 1991 pravoslavný kostel. O tom, že jsem našel právě

místo, mě přesvědčilo detailní zkoumání reliéfu hor, jež jsou patrné za sochou TGM, Ten se totiž nemění. Fotografie sochy musí pocházet ze září 1937, tedy z doby Masarykova skonu. Podstavec na snímku je celý zahalený do černé, obsypaný květinami a vlajka je na půl žerdi.

Když jsem poslední den pobytu uléhá do postele s dobrým pocitem, že jsem splnil v rámci možností svůj cíl, netušil jsem, že to nejlepší mě čeká na samý konec.

Poslední ráno v Rachově jsem hodlal strávit už jen procházkami již zmapovaných míst a pořízením posledních fotografií, jež mi chyběly k doplnění protějšku k těm historickým. Když jsem se vrátil na místo, které mne zvlášť přitahovalo identickou podobou a stále stejným názvem (ulice Burkut), všiml jsem si, že v panelové budově kousek za mnou je městská knihovna. Spíše ze zvědavosti než s očekáváním, že by tu mohli mít něco zajímavého z historie města, jsem vešel. Milá a ochotná paní knihovnice mi začala ukazovat všechny knihy spojené s místní historií. Udivilo mě, kolik místopisných publikací zde mají k dispozici. Včetně knih o Huculské republice, jež se zde v roce 1919 zformovala ještě před příchodem československé správy. Zajímavostí je, že předsedou vlády tohoto ministátečku s jepičím životem byl Stepan Kločurak, strýc Haliny Pawlovské.

Po chvíli jsem si všiml ve vitríně vystaveného alba se starými fotkami. To už jsem začínal tušit, že zde něco nového vypátrám. V albu bylo mnoho originálních snímků s popisky, které jsem ještě neviděl. Když jsem se dotazoval na sochu TGM, pracovníci knihovny se spolu radili, kdo z místních by o ní mohl něco vědět. Po chvíli je napadlo zavolat jednomu horskému průvodci, který vzápětí přijel se složkami starých dokumentů.

Když jsem se začal probrat starými listinami, které přivezl, nevycházel jsem z úžasu. Jelikož ho místní znají jako člověka, který se zajímá o historii, lidé mu svěřují letité dokumenty, které najdou ve starých domech. Ale spoň tak mi pan Vasil vysvětlil, kde se u něj vzaly tyto vzácné listiny konkrétních českých rodin, které tady žily. Měl u sebe i materiály o jisté rodině Suchánkových, která žila právě v ulici Burkut. V dokumentech bylo např. povolení stavebního úřadu k úpravám domu s přiloženým nákresem stavby, výpis z bankovního účtu. Našel jsem tu také členský průkaz KČST, osobní dopisy posílané z Čech, ústřížky z tisku atd. Požádal jsem o kopie těch nejzajímavějších dokumentů. S plánkem domu jsem se ještě rychle vydal hledat, zda ještě stojí. K mému překvapení se jednalo o rohový patrový dům, jež jsem již znal ze staré pohlednice! Kromě plastových oken se na něm vůbec nic nezměnilo. Teď měl tento dům pro mě konkrétní příběh konkrétní české rodiny. A to bylo něco, o čem jsem na začátku svého pátrání ani nesnil! Od této chvíle se pro mne stal Rachov dalším místem na Podkarpatské Rusi, o kterém mohu prohlásit, že je plný československých stop a že je zde jistě spousta míst, které teprve čekají na své objevení.

ERIK LUKAS

Osudy lidí z odtrženého Podkarpatska

Dokončení z č. 1/2019

Z Podkarpatské Rusi po sovětské anexi přesídila také

řada řeckokatolických kněží.

Někteří podepsali přestup na pravoslaví, když byla jejich církev zrušena, jiní nikoliv. Ti skončili jako živořící důchodci, mladší pracovali v různých dělnických povoláních, jiní byli ve vězení. Mladí bohoslovci sloužil u PTP. Za perzekvované kněze připomenou aspoň biskupa Ivana Ljavince. Narodil se ve Volovci na Podkarpatské Rusi v učitelské rodině, teologii studoval v Užhorodě a ve Vídni, byl vysvěcen na kněze v r. 1946. V roce 1955 byl zatčen a spolu s dalšími 16 obžalovanými odsouzen ke 4 letům vězení. Po propuštění pracoval v Praze v dělnických profesích, např. jako popelář, topič nebo průvodčí. V dubnu 1969 byl jmenován farářem řeckokatolické farnosti u sv. Klimenta v Praze, po r. 1989 biskupským vikářem, posléze prvním apoštolským exarchou řeckokatolické církve v České republice.

Odsádkové za věznění, věnoval na nový zvon v rodném Volovci...

Migranti z Podkarpatské Rusi

se postupem času integrovali více či méně úspěšně do majoritní české (i slovenské) společnosti. Rusínští učitelé, lékaři, řemeslníci atd. se až do konce života nezavzpomínali na rodnou zemi. Přišli o vlast, církev, národnost. Vzpomínky i přání aspoň na chvíli se vrátit domů, podívat se do rodných míst byly o to intenzivnější, že se tam dlouhá léta nedalo jet. Bývalá Podkarpatská Rus byla uzavřena - zejména pro ty, kteří odtud pocházeli. Na soukromé návštěvy se téměř nemohlo jezdit, na turistické zájezdy až od osmdesátých let, za Gorbačovovy perestrojky, a to jen jako součást širší koncipované zájezdu zahrnujícího zpravidla i západní Ukrajinu (Ivanovo Frankivsk, Lvov). Ano, perestrojka byla, ale - „Moskva je daleko a my žijeme tady!“, jak mi řekla v roce 1988 (vnucená) sovětská, přesněji ruská průvodkyně v Užhorodě na zájezdu Autoturistu. Byla to její reakce na mou námit-

ku, že neříká pravdu, a nemusela by už dnes zkreslovat historii. Přednášela totiž účastníkům zájezdu o „kolaboraci“ řeckokatolických duchovních s nacisty a banderovci.

Smutek a nostalgie někdejších obyvatel Podkarpatska byly o to silnější, že národnost „Rusín“ stále nebyla povolena.

Až do roku 1968 platil v Československu zákaz také pro řeckokatolickou církev; teprve tzv. Pražské jaro umožnilo její obnovení.

Rusíní žijící v českých zemích nedrželi příliš pohromadě; to spíš sounáležitost cítili Češi, kteří se narodili či žili za první republiky v Mukačevě, Slatinských dolech, v Chustu atd. Scházeli se a vzpomínali na staré časy. Ale tam Rusíní moc nechodili, nic proti českým usedlíkům, ale vzpomínky i pocity rusínských přesídlenců byly jiného druhu. Jen úzké okruhy přátel a známých, kteří se buď znali ještě z původního domova, nebo na sebe náhodně narazili, si vytvářely soukromá společenství.

Ani korespondence s bývalou vlastí nebyla nijak hojná, počítalo se s cenzurou. Kontakty se jaksi „přirozenou cestou“ postupem času přerušily.

V průběhu 70. a 80. let se nicméně zčásti uvolnily poměry, mohlo se ojedinele jet na bývalou Podkarpatskou Rus i na pozvání, tzv. „vzov“, a také odtamtud se dostali jedinci do Česka k příbuzným či nejbližším přátelům.

Po roce 1989

v Československu a po rozdělení státu v České republice se výrazně aktivizovala hnutí národnostních menšin. Mezi nimi také Rusínů. V r. 1990 byla založena Společnost přátel Podkarpatské Rusi, která od počátku sdružovala Čechy a Slováky s osobními či rodinnými vazbami na Podkarpatskou Rus (narodili se tam, studovali, pracovali), a v Česku žijící Rusíny.

Rusínskou národnostní menšinu tvoří jednak Rusíní a jejich potomci, kteří se přestěhovali do ČSR ještě před 2. světovou válkou a zůstali (např. po vystudování), příslušníci východní armády, dále pováleční optanti z PR,

později i ti, kdo přicházejí do Česka za prací, na studia či „na důchod“ za příbuznými. V posledních letech se k rusínské národnosti v ČR hlásí také nemalá skupina Rusínů - migrantů z východních oblastí Slovenska.

Působnost SPPR se už téměř 30 let zaměřuje na kulturní projekty, vydávání knih a časopisu Podkarpatská Rus, na výstavy, přednášky a besedy. Zároveň tu působí i další rusínské organizace, zejména Rusíní.cz., kterou založili „slovenští“ Rusíní, s nimiž SPPR spolupracuje. Soužití Československa a Podkarpatské Rusi, zanechalo

výraznou stopu v české kultuře.

Možná jde o jev překvapivý, protože se jedná o historicky krátké období, nicméně jej lze snadno vysledovat a doložit konkrétními díly a osobnostmi. Zejména v českém umění, publicistice, v kulturním životě, také v historiografii. Zvláštní pozornost zaslouží fakt, že dějiny Podkarpatska vygenerovaly řadu podnětných bádání a studií českých historiků. Podkarpatské a rusínské inspiraci lze přičíst např. filmy: Zeno Dostal - Golet v údolí, Karel Kachyňa - Hanele a četné dokumentární filmy. Za pozornost stojí trvalá popularita divadelní hry i filmu Balada pro banditu - muzikálové představení se pravidelně objevuje na českých i moravských scénách. Patří sem i projekty sourozenců Ulrichových Nikola Šuhaj a Koločava, umělecké či publicistické texty, fotografické cykly (fotografická kniha Dany Kyndrové Podkarpatská Rus). Či třeba produkce hudebních skupin, jejichž tvorbu inspiroval půvab podkarpatské krajiny i svéráz obyvatel. Jedna z nich, soubor Traband, v písničce Nad Koločavou nikoliv náhodou zpívá, že *Jsmo ve stejném okamžiku na stejném světě.*

Také si to myslím.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Príspevek byl přednesen na konferenci Národnostní menšiny v Československu který v budově Národního muzea pořádala pražský Magistrát hl. města Prahy a Dům národnostních menšin

Skejušan na pódiích Chomutova, Medzilaborců i Staré Boleslavi

Vedoucí souboru Skejušan paní Kateřina Romaňáková na členské schůzi vystoupila s přehledem činnosti souboru v uplynulém období. S oprávněnou hrdostí připomněla, že rusínská menšina v Chomutově dává o sobě vědět nejen při četných kulturních programech, ale také další účastí na veřejném životě města a regionu. Řada potomků příslušníků rusínské menšiny vystudovala vysoké školy a působí ve významných funkcích, někteří přednášejí na prestižních univerzitách např. ve Velké Británii či v Americe.

Organizace Paměť národa, která shromažďuje dokumenty a osobní vzpomínky významných osobností, nahrála v r. 2018 vyprávění vedoucí souboru Kateřiny Romaňákové a postavila její portrétní fotografii v pasáži Lucerna a v Městské knihovně v Praze. Paní Kateřině byl loni také udělen titul „Seniorka roku“.

V loňském roce Skejušan vystoupil na 45

Skejušan slavil devěťadvacety.

kulturních akcích. Některé sám organizoval (např. tradiční květnové setkání k výročí založení souboru), jiných se zúčastnil. Soubor nechybí na většině akcí pořádaných národnostními menšinami v regionu, a sám zve ostatní soubory národnostních menšin na své koncerty a společenská setkání. Na mnoha z nich je

už tradičním hostem, např. na folklorním festivalu Janošikův dukát v Rožnově p. Radhoštěm. Účast na festivalech a folklorních přehlídkách tvoří významnou část aktivit souboru.

Z významnějších akcí jmenujme např. vystoupení na Tříkrálové slavnosti či Masopust, folklorní festival národnostních menšin, kulturní program v rámci Velikonoc či Mikuláše. Soubor se podílel i na zahájení lázeňské sezony v Karlových Varech. Vyjel i na Slovensko na festival do Medzilaborců. Za velkou čest považuje zvláště pozvání od kardinála Dominika Duky na Národní Svatováclavskou pouť do Staré Boleslavi. Byl to krásný, nepopsatelný zážitek, stejně jako vystoupení na Velehradě, poznamenala paní Kateřina. O činnost Skejušanu projevuje zájem veřejnost i média. Loni natáčela Česká televize do pořadu Jste s námi, také regionální tisk publikuje články.

red.

Dávné zločiny pod poloninami

IV. díl – Vlci útočí, pytláci pod lavinou, výbuch petroleje

Vlčí zuby vraždily

Doslova hororová scéna se odehrála v březnu 1929 u nevelké vesnice v okrese Tjačevo. Popsal ji 20. března 1929 deník Večerní list. Podle jeho informací celá smečka vyhladovělých vlků roztrhala a vzápětí sežrala čtrnáctiletou dívku. Její matka tu apokalypsu pozorovala z několika desítek metrů, ale neměla žádnou šanci dceři pomoci. V hlubokém šoku pak omdlela.

Co se vlastně odehrálo? Podle zprávy Večerního listu poslala matka dceru k nedaleké říčce práť prádlo. Dívka si s sebou vzala malého psa. Když začal nervózně věčřit, prádlenka zpozorněla a vzápětí spatřila proti sobě stojícího velkého vlka. Raději se tedy vrátila do chalupy, kde mamince řekla, že psíka nechala venku. Po chvíli zase vyšla ven, aby ho přivedla domů, ale ten už se mezitím stal obětí hladových vlčích krků.

Večerník popisoval děsivou událost takto: „Asi padesát kroků od chýše přepadla dívka celá smečka vlků. Hned volala o pomoc, ale marně. Matka byla nucena dívat se na krvavé hody vlků, přičemž omdlela. Na místě tragédie zůstala louže krve, část těla a hlava dívky. Podle zanechaných stop kolem chýše dobývali se vlci i sem.“

Autor článku nakonec adresoval velení československé armády výzvu, aby do okolí Tjačeva vyslalo vojenský útvar, jenž by tam krvavě řádící smečky vlků postřílel. Tím by vojsko zbavilo ohrožené místní obyvatelstvo vážného nebezpečí. Jestli vojáci v tjačovském okrese proti běsnícím šelmám opravdu zasáhli, už list dál neuvádí.

Požár po výbuchu petroleje

Obytné stavení obchodníka Gidingera a dům jeho souseda Bergra, stejně jako hospodářské budovy se zásobami sena a slámy, vzplály v únoru 1929 v obci Holjatina poblíž okresního města Volové. Podle zprávy deníku Večerní list z 1. března 1929 vypukl obrovský požár, který zmíněné objekty zcela zničil. Požár vážně ohrožoval i holjatinskou školu. „Ta však byla obětavostí obyvatelstva a četnictva před zkázou našťestí zachráněna. Plameny zničily i staré židovské náboženské knihy velké ceny. Škoda jest veliká a kryta jen z malé části pojištěním,“ podotkl Večerní list.

Místní obyvatelstvo, a zejména pak početná židovská komunita, byly událostí značně šokovány. Mohla je aspoň trochu utěšit skutečnost, že nikdo při ohni nezemřel, ani nebyl vážněji zraněn.

Četnictvo zahájilo podrobné a přísné vyšetřování. Během něj se zjistilo, že příčinou středečního ranního požáru byl výbuch dvacetitunových sudů petroleje stojících ve skladu zmíněného majitele koloniálu Gidingera. Jestli byl oheň založen úmyslně, nebo šlo o nešťastnou náhodu, četnictvo neoznámilo.

Pytláci zemřeli pod lavinou

Čtyři místní obyvatelé smetla lavina, která

se sesula v březnu 1929 z příkrého kopce nad obcí Nižní Koločava v okrese Volové. Tři muži zemřeli, jednoho zpod sněhové záplavy vyprostili koločavští četníci. Dokázali ho téměř zázrakem přivést k vědomí a zachránili mu tak život.

Deník Večerní list popsal událost dne 13. března 1929. Podle jeho zprávy lavina zdevastovala značnou část lesa nad Hersovským údolím. Jeden z koločavských sousedů pak našel na místě pádu laviny klobouk. Vzápětí poté, co informoval četníky, muži zákona vyrazili na několik hodin trvajícím záchrannou výpravu. A byli úspěšní – alespoň v jednom případě.

Večerní list, aniž konkretizoval totožnost zachráněného muže či trojice obětí laviny, psal: „Protože zachráněná osobě nalezený klobouk nepatřil, bylo pátráno dále a po velké námaze vyproštění byli tři muži, z nichž dva mrtví a třetí, těžce zraněn, prohrál zápas se smrtí. Poblíže místa neštěstí nalezeno bylo několik ryb. Soudí se, že čtyři občané Koločavy byli překvapeni lavinou při jejich chytání.“

Neštěstí vyvolalo značnou pozornost v Koločavě i v celém volovském okrese.

Rumunský voják pod koly vlaku

K smrtelnému úrazu neopatrného cestujícího došlo v červenci 1931 na železničním nádraží v Buštyně poblíž okresního města Tiačeva. Zemřel přímo na nádraží. Šlo o občana Rumunska, které sousedí s Podkarpatskou Rusí, tehdejší součástí Československé republiky.

Patru Galea, který právě sloužil v hodnosti vojína u mysliveckého praporu rumunské armády, měl namířeno od útvaru domů. Na dovolenou, k rodičům.

Nastoupil do vlaku na nádraží v Marmarošské Sihoti, rumunském městě na levém břehu Tisy, která tam tvořila hranici Rumunska s naší republikou. Vlak potom pokračoval na cestě po území Podkarpatské Rusi, až se po téměř stovce kilometrů trať u města Halmeu vracela do Rumunska.

Deník Polední list 18. července 1931 tu smutnou příhodu popsal těmito slovy: „V Bu-

štyně Galea vystoupil, aby se na nádraží napil. Stráž ho upozorňovala, že na československém území nesmí se vystupovati, načež polekaný voják chtěl ku svému vlaku podběhnouti pod vozy na nádraží právě stojícího pražského rychlovlaku. Naneštěstí rychlík se v tom okamžiku dal do pohybu a kola vagonu přejela vojínu obě nohy.“

Patru Galea, velmi těžce zraněný, neměl naději přežít. Přimo na nástupišti buštynského nádraží zemřel - brzy vykvrácel.

Československé úřady okamžitě zahájily vyšetřování tragédie rumunského vojína. Jeho závěry byly jednoznačné: vinu na své smrti nesl jednoznačně sám Patru Galea.

„Jeho mrtvola bude dopravena do Rumunska a tam pohřbena,“ konstatoval Polední list závěrem.

Padělek prozradila jakost papíru

Do prodejny Legionářského družstva ve Volovém zavítal v lednu 1932 mladý muž. Co nakupoval, není podstatné. Důležité je, že platil ještě novotou vonící československou stokorunou.

Ta bankovka vypadala podezřele. Proto také pokladník družstva pro jistotu dal echo četníkům. Ti přispěchali a brzy se zjistilo, že mladý zákazník předložil pokladníkovi falzifikát. Vcelku povedený, přesto však nikoli dokonale.

Deník Večer falešnou bankovku 6. ledna 1932 popsal takto: „Padělek byl dosti zdařilý, pouze jakost papíru vzbudila v obchodvedoucím podezření.“

Četníci tedy zákazníka legitimovali a zjistili, že mají co do činění s pětadvacetiletým mužem jménem Demeter Csandro. Následovala rychlá domovní prohlídka jeho bytu a ejhle – do rukou tam četníkům padla další, navlas stejná stokoruna. Opět padělek...

Csandro byl okamžitě zatčen a putoval do vazební cely u krajského soudu v Chustu. Čekala ho obžaloba ze spáchání zločinu penězokazectví.

ALEŠ PIVODA

Poznámka autora: V seriálu jsou použity zeměpisné názvy vesměs v podobě, v jaké je v příslušných letech uváděl denní tisk.

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духович

Скромный будитель

Кедь прийдете на пряшівський міський цинтерь од Ваяньского улці, недалеко каплички, котру збачите такой, дакус высше направо, меджі старыма гробами стоїть могила з латиньскым написом.

В гроби лежыть Йосиф Гаганець, і хоць є вызначнов особноство (нелем) русиньской історії Пряшова, в історіографії о тім чоловіку дочітате ся лем де-ту, небарз много, стоїть боком, як і його гроб на цинтері.

Родак із Вышнього Тварождя

Йосиф Гаганець народив ся в родині фінанца на лінії Дукля – Горлиці 10-го апріля 1793-го року у Вышнім Тварожді, русиньскім селі недалеко Бардейова.

Отець хотів про сына добру освіту і так го по-слав штудовати. Зачав у Бардейові, перешов до Шатораяуйгелю, де був пять років аж наконець закінчив гімназію в Левочі у 1910-ім році. Подорожня якбач полюбило ся му, кедьже такой потім одышов на два роки штудовати філософію до Великоарадина і наслідно штири роки пережыв у Тырнаві, де абсолвовав богословіє.

Обычайный парох

8-го марца 1817-го р. був Гаганець у Великоарадині рукоположений на священника і тым зачала його майже двадцятирічна робота обычайного священника на селі. На якусь велику карьеру в рамках церковной ерархії в тім часі істо не думав. Тадь рукоположений був як женатый і высоки церковны функції і в тім часі давали неженатым.

Священське діяня зачав у Руськых Пеклянах, недалеко Пряшова. Пришов там із своіх жен и народила ся їм дівка Анна. В році 1820 був переложений до села Вісло, о вісем років путовав на парохія Гейюкерестур. Обидва села суть в днешній Боршодьско-абовско-земплінській жупі. Як раз в тім часі женатый священник став вдовцьом. Того змінило нелем його жывот, але так дакус і історію.

У 1835-ім році Йосиф Гаганець став каноником Пряшівської епархії і приходить до Пряшова. Кедь у 1841-ім році вмерать першый пряшівський єпископ Григорій Тарковіч, церьков глядять наступника на єпископський престол. Гаганець стає капітуларным вікарьом епархії, пізніше є выменованый за нового епарху і в юні 1843-го року, майже два і пів рока по смерти Тарковіча приймає єпископськы свячїня од мукачівского єпископа Василя Поповіча в цісарьскій капличці у Відню.

Активный епископ и будитель

І кедь ерігованя Пряшівської грекокатолицькой епархії було Relata Semper із 22-го септембра 1818, котру підписав Папа Пій VII., давало сїгнал, же Пряшів стане природным культурным центром Русинів, був то аж Гаганець, котрый місто зробив і русиньскым.

Першый єпископ Тарковіч був холодным, скупым чоловіком, як го описовав Александр Духовіч, котрый перед ним втік до Мукачівской епархії. Приходом Гаганця ся ситуація мінить.

Ку новому єпископови ся з екзілу вертає Духовіч, котрого Гаганець такой по наступліню до функції выменовав за пряшівского каноника. Єпископ зачінає велику увагу звертати

на душпатырську діяльність своїх священників, основать церковны школы про Русинів на селах. А нелем то. У 1845-ім році запроваджают выліпшену систему фінанчного господарія парохій і утримованя церковных будов. Дає перебудовати єпископський палац, Катедральный собор св. Йоана Крестителя приспособлює восточному обряду. У 1846-ім році уже стоїть в катедралі іконостас, котрый мож видіти в храмі доднесь. В тім самім році постарав ся і о выплачания фінанчної підпоры про священників од державы.

А нелем в тім є активный. Підпорює свого священька Духовіча, а і вдяка його підпорі Духовіч у 1847-ім році выдавать першый русиньскій букварь. В революцных роках 1848 аж 1849 Гаганець посылать як раз Духовіча як делегата за епархію на Угорьскій сейм.

Саботер

Интересну епізоду, котрой героєм є Гаганець, споминає історик Иван Поп. Одограла ся в маі 1849-го року.

Царь Николай I. в тім часі приобічяв російську поміч безрадному Відню, жебы потиснути революцію в Угорьску. Добрянський дістав пропозицію быти цісарьскым комісарьом в штабі російской армії, котра ішла на тоту територію, што приыв. Очеховало ся, же кедь ся деь появиться нога російского вояка, найскоріше то буде в комітатах підкарпатських і выходословацких. Мадярі выголосили общу мобілізацію, но Русинь і під грозьбов смертної кары, чім ся выгрозював военський комісарь Бережского комітату Карел Гінш, не проявлявали інтерес о службу в армії і втікали крґгы ся го гир.

Нихто з грекокатолицького духовенства Мукачівской і Пряшівской епархії не выступав з одкрытых протиросійсков пропагандов, што жадала мадырська революцная влада, кедьже знали, же настроїна їх вірників суть цалком іншы. Но покля мукачівський епарха Василь Поповіч по вістях о російській інервенції продовжовав у співпраці з мадырськов владов, Гаганець перешов до коншипрації.

На око співпрацовав з Мадярями, но зістав по боці Русинів і Відня. Гаганець не выконовав наряджїна революцной влады, а навспак, давав австрійській і російській командатурі на Галичїні інформації о воєньскых справах повстнаців. Кедьже Мадярі виділи з боку руїнського єпископа можливу саботаж, кінцьом мая 1849 був Гаганець покликаный до Дебрецина, де втогды урядовала мадырська влада. Но єпископ знав урядників пересвідчїти і оправдати свое осторожне справованя і так ся му нич не стало.

По революції

Революція стихла і жывот ішов далше. Пряшів здобув у подобі Гаганця великого покровителя Русинів і інтелектуална еліта народа в нїм здобла союзника про свої далшы планы.

У 1850-ім році Духовіч з підпоров Гаганця в Пряшові основать русиньське літературне общество Литературное заведѣние Пряшевское, котрого членами стали нелем русиньскы будители, но і вызначны словацкы діятели як Йонаш Заборьскій, Ян Андрашкї, ці Богуслав Носак-Незабудов. Общество ся такой стає інституційов, котра є сприминана на еднакїм рівню як Матиця словацка або Матиця сербска.

У 1853-ім році по роках мічного тиску з боку угорьскых урядів є Гаганець дотиснутый общество зрушыти.

Но далше продовжує в роботі єпископа, робить канонічны візитації, основать новиціат в Краснобрідьскім монаштырю. Планує засновати богословську семінарію (тото ся му не подарило) і інтернат про хлопців Алумнеум. А робить і в области возроджїна свого народа. У 1862-ім році з думков Александра Духовіча основать Общество св. Йоанна Крестителя Предтечи, котрого цільом є давати штіпендії русиньскым талантованым штудентам з бідных родин, бо в тім видів ведно з Духовічом єдину можливість, як выховати далшу генерацію русиньскых інтелектуалів, котры будуть продовжувати в нїма започатій возродній роботі. Про потреби общества купив дім, де выникать інтернат Алумнеум і тот інтернат був обще першым про штудуючу молодеж на выходній Словакії.

Гаганець окрім того співпрацовав з Матицьов словацков, котрой членом став у філії Шарішской жупы, часто ся стрічав з Андреем Радліньскым ці Йонашом Заборьскым.

Оцінений цісарьом і Папом

Заслугы Гаганця на політичнім, культурнім і релігійнім розвитку оцінив і цісарь, котрый му передав Орден Франціска Йосифа. В році 1868 го Папа Пій IX. выменовав за асистента папского престола. Вмер по короткій хвороті 22-го децембра 1875-г року. В році 1997 му была в його роднім селі одкрыта памятна табла з русиньскым текстом.

Женатый священник Йосиф Гаганець якбач нигда не снів о тім, же раз буде рядити епархію, же буде вождьом нелем як єпископ, але і як будитель. Не стояв може в першій лінії як іншы. Його мено не споминає ся тільки як мено Духовіча ці Добрянского. Робив то з боку, будовав школы, підтримовав общества. Тихо мінів і культурне лице Пряшова, котрый за його періоду став русиньскым центром.

О його скромности і тім, же не хотів быти „славным“ свідчїть і його гроб. Дакотры жрїдла пишуть, же не хотів быти похоронений в кріпті під катедралов, хоць мав на то право як епарха. Мав повісти, же собі то не заслужыть, і мав аргументовати і тым, же мав жену, же не жив у celibаті цілий жывот як іншы єпископы.

Йосиф Гаганець був скромный чоловік, но без його підпоры бы ани векшы мена нашой історії не годны были зробити много діл. Не забывайме на нього.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Předkové guvernéra na jasiňském hřbitově

Rád bych se zastavil u dopisu Huberta Rusnoka v časopise PR č.1/2019. Jeho otec, lesník Pavel, je pochován na jasiňském hřbitově. Zdejší rodačka paní Ambrožová, roz. Židková, zde má též pochovaného otce, jenž coby železniční zaměstnanec tragicky zahynul. Hroby jsme navštívili roku 2016. Malá zajímavost: vnuk jasiňského lesníka Pavla Rusnoka Jiří je nyní guvernérem ČNB. Hroby pánů Rusnoka a Židkova jsou vedle sebe poblíž vojenského hřbitova z první světové války (bílé kříže), nedávno přibýly černé kříže padlých místních Maďarů za druhé války. Hřbitov je i civilní pro místní zesnulé, a nachází se kousek od centra městečka blízko trati, byla tu zastávka Lazeština (neplést s nynější zastávkou Lazeščina, dříve Zimir, ve vesnici Lazeščina).

J. Furch

Stále se cítím být Rusínem

Žiji v Praze již přes 50 let, ale stále se v podvědomí cítím Rusínem. Pocházím totiž z východního Slovenska, kde jsem vyrůstal ve vesnici hraničící s rusínským etnikem. Podle všeho, moje rodina po otci a dědovi se hrdě hlásila k rusínské národnosti.

Náhodou jsem se dostal k vašemu milému časopisu a se zájmem jsem si přečetl některá čísla. Zajímalo by mě, jestli se pořádají nějaké akce přátel Podkarpatska. Určitě bych se něčeho takového zúčastnil.

Josef Sabol

Po stopách rodiny Poubových – Užhorod nebo Berehovo?

Narazila jsem na vaše stránky <http://www.podkarpatskarus.cz> a moc prosím o radu a pomoc. Můj dědeček Václav Poub a babička Anna Poubová před rokem 1921 pracovali oba jako úředníci referátu veřejných prací v Užhorodě. Dědeček bydlel na ulici Honvedská 13 (nebo tak nějak) a babička Kapucínská 33. V roce 1921 měli svatební ohlášky v Užhorodě, svatbu už v ČR, ale po roce 1924 se na Podkarpatskou Rus zase vrátili a tam prý měli někdy v letech 1925–1935 v Berehove vinohrad a vinný sklep. (Mám doma vinné skleničky s nápisem "Vinný sklep u Poubů v Berehově".) Nakonec se po cca 10 letech do Čech zase vrátili. Můžete mi poradit, kde bych mohla nějaké sehnat informace, jak to tehdy tam bylo, ať už v Užhorodě nebo v Berehově? Já už se bohužel nemám koho zeptat. Děkuji.

Renata Hoření

rena.horeni@seznam.cz

(Pozn. red.: *Dopis paní Hořené, stejně jako další korespondenci s podobnými tématy – hledání stop a údajů o předcích – vždycky zveřejňujeme v naději, že se ozvou buď pamětníci, či spíš jejich potomci, nebo znalci a badatelé. Jako např. na této stránce zveřejněný ohlas pana ing. Beneše. V reakci na dopis v minulém čísle PR sdě-*

lil informaci o vsi Dlouhé pole. Poradíme se také s odborníky archiváři, kam by se měli zájemci o rodokmeny rodiny s podkarpatskými kořeny obrátit.)

Ze Strihovce do Kanady

Vždy mě zajímala otázka rusínské národnosti, jako kluk jsem jezdil na východní Slovensko k babičce a jezdím tam s mou rodinou dodnes. Naše děti tam také rády jezdí, takže se snad vztažky nepřetrhnou. Ale proč píšete vám? Již léta sháním informace o předcích a protože nemohu najít nic o pradědovi, který odešel za prací do Kanady, myslel jsem, že vaše Společnost přátel Podkarpatské Rusi může získat nebo možná má nějaké informace. Můj praděda se jmenoval Štefan Sejna (za manželku měl Annu Prislupčákovou). Pocházel z obce Strihovce okr. Snina. A to z horního konce valala. To je důležitá poznámka, protože Sejnů je v této obci hodně. Nevím, kdy odešel za prací, jestli těsně před první válkou, nebo až v meziválečném období. Akorát se v rodině říkalo, že přišel dopis, ve kterém bylo sděleno, že praděda zemřel. Snažím se také získat informace o historii obce Strihovce včetně nějakých fotografií.

Jan Sejna

Další snímek ze souboru Židé z Koločavy 1935, který nám zaslal Martin Borges (jednu z fotografií jsme publikovali v č. 1/2019)

Staré názvy mukačevských ulic

Moji rodiče žili a pracovali do r. 1938 v Mukačevě. Bydleli v Eganově ulici. Sestra, která se tam narodila, hledala jejich bydliště, ale ulice se už jmenuje jinak a nikdo z místních jí neporadil. Proto se obracím na vás, zda je možné dle starého plánu města dohledat dnešní polohu ulice a nový název. Rád bych se do Mukačeva podíval a případně třeba i na Google Earth našel bydliště rodičů. Jsem konečně v penzi a uspořádávám historické fotografie. Jsou tam zajímavé snímky, třeba z ochotnických představení a pod. Sestra mého otce pracovala v nemocnici v Berehově a otce pozvala, ať přijede. Otec nejdříve pracoval v Užhorodě u firmy Legiodružstvo jako obchodvedoucí

a poté jej družstvo zaměstnalo v nové prodejně v Mukačevě. Rád si čtu vaše stránky.

Miroslav Prchlík

miroslav.prchlik@tiscali.cz

Rád bych věděl víc

Jsem členem Českého spolku v Bratislavě, kde jsem měl přednášku o Podkarpatské Rusi. Použil jsem informace z knihy pana profesora Rychlíka a z dalších dostupných knih a též fotografie z mých cest do Užhorodu a okolí. Na přednášce byl i pan Vladimír Kuštek, vám jistě známý autor knihy „Československý svět...“ Dostal jsem od něj váš časopis. Rád bych si přečetl i další. Pokud by byl problém se zasláním na Slovensko, mohu poskytnout adresu v ČR. Problematika mne zajímá též proto, že jsem se v Užhorodě v roce 1936 narodil. Prosím, oznamte mi podmínky pro odběr časopisu, případně pro členství ve vašem spolku.

Milan Klubal

(Pozn. red.: *S panem doc. ing. Klubalem jsme v kontaktu, napsal nám i další dopis s žádostí o doporučení literatury se zvláštním zřetelem na téma železnic na Podkarpatské Rusi, výstavby trati atd. Doporučili jsme mu především knihu Karla Beneše Železnice na Podkarpatské Rusi, která vyšla v Praze v 90. letech a byla vystavena i na výstavě v Národní knihovně. Fundovaná, kvalitně zpracovaná publikace byla přeložena i do maďarštiny.)*

Ves Dlouhé Pole je nedaleko Užhorodu

Dostal jsem váš časopis Podkarpatská Rus č. 1/2019. Na poslední straně mě zaujalo pátrání po vsi Dlouhé Pole. Díval jsem se do maďarského slovníku názvů měst a obcí ve Velkém Maďarsku (Magyar Helységnév-Azonosító Szótár, vydaný Balassi kiadó, Budapest 1992), kde je Dlouhých Polí (Hosszúmező) samozřejmě více, nejbližší je ale Unghosszúmező s ukrajinskými ekvivalenty Dolgoje Pole nebo Dovhe Pole. Na současné mapě Zakarpatské oblasti 1:200 000 jsem Dovge Pole našel 8 km jižně od Užhorodu. Myslíte, že by to mohla být ta hledaná ves?

Karel Beneš

(Pozn. red.: *Věříme, že ano, protože autor tohoto dopisu region dobře zná, napsal i zasvěcenou knihu o podkarpatských železnicích.)*

Knihy o Podkarpatsku

Zdravím vás z jihů Čech a obracím se na vás s následující prosbou. V časopise SPPR 1/2019 jsem si všiml informace, že někomu budete posílat seznam literatury z výstavy Spříznění volbou. Výstavu jsem bohužel nestihl, ale právě seznam vystavených titulů by pro mne byl velmi cenný. Dovolují si vás proto touto cestou také požádat o jeho zaslání.

Petr Šrajcer

(Pozn. red.: *Panu Šrajcerovi jsem požadovaný seznam poslali.)*